

UNIUNEA EUROPEANĂ

GVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Asociația pentru
dezvoltare și promovare
socio-economică

GRUPURILE VULNERABILE ȘI ECONOMIA SOCIALĂ. ROMI ȘI FEMEI ÎN DIFICULTATE

Manual de intervenție

PROACTIV

De la Marginal la Incluziv

“Proactiv - de la marginal la incluziv”,
proiect cofinanțat din Fondul Social European prin
Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013
“Investește în oameni!”

Autor:

Raluca POPESCU (ICCV)

Documentare proiecte de economie socială:

Smaranda ROTARU (Catalactica)

București, România

CNCSIS: cod 045/2006

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactor: Paula NEACȘU

Concepție grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN

Coperta: Nicolae LOGIN

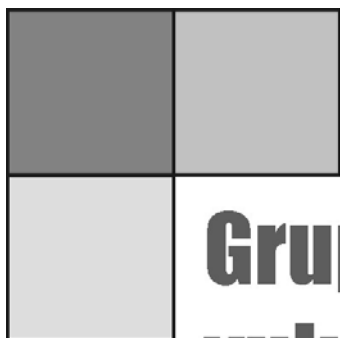
Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Asociației pentru Dezvoltare și

Promovare socio-economică CATALACTICA – Filiala Teleorman.

Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al Asociației, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-618-284-6

Anul apariției 2011

Grupurile vulnerabile și economia socială.

Romi și femei
în dificultate

Manual
de intervenție

CUPRINS

SCOPUL MANUALULUI	7
Capitolul 1 - GRUPURI VULNERABILE.....	9
1.1. Grupurile vulnerabile la nivelul Uniunii Europene	10
1.2. Grupurile vulnerabile în documentele oficiale în România	12
1.3. Definiții operaționale ale grupurilor vulnerabile	20
1.4. Economia socială (ES) și grupurile vulnerabile	25
Capitolul 2 - FEMEILE CA GRUP VULNERABIL	31
2.1. Femeile ca grup vulnerabil în documentele oficiale.....	32
2.2. Situația ocupării femeii în România.....	36
2.2.1. <i>Ocuparea femeilor în raport cu media europeană.....</i>	37
2.2.2. <i>Ocuparea femeilor în raport cu bărbații.....</i>	38
2.2.3. <i>Flexibilitate, ocupare cu timp parțial</i>	40
2.3. Factori explicativi	42
2.3.1. <i>Orientări valorice.....</i>	42
2.3.2. <i>Munca domestică</i>	42
2.3.3. <i>Standardul de viață scăzut al familiei și accesul scăzut la servicii de suplینire a muncilor domestice.....</i>	43

2.3.4. <i>Flexibilitatea scăzută la locul de muncă</i>	46
2.4. Integrarea pe piața muncii prin economia socială	46
2.5. Direcții de acțiune a proiectelor de ES pentru femeii aflate în dificultate	48
Capitolul 3 - ROMII CA GRUP VULNERABIL	61
3.1. Romii ca grup vulnerabil în documentele oficiale	65
3.2. Situația ocupării romilor	71
3.3. Factori explicativi	74
3.3.1. <i>Educația și nivelul aspirațiilor</i>	75
3.3.2. <i>Modelul familiei tradiționale</i>	76
3.3.3. <i>Ocuparea informală</i>	76
3.3.4. <i>Sterotipuri negative și discriminare</i>	77
3.3.5. <i>Implicare comunitară scăzută</i>	77
3.3.6. <i>Ineficiența programelor care facilitează ocuparea romilor</i>	78
3.4. Integrarea romilor pe piața muncii prin economia socială.....	79
3.5. Exemple de proiecte de ES pentru romi	80
GLOSAR DE TERMENI.....	95
BIBLIOGRAFIE	101

SCOPUL MANUALULUI

Acest manual se dorește a fi un instrument de suport în promovarea politicilor de incluziune socială, prin inițiative de economie socială în special. Lucrarea intenționează să contribuie la creșterea gradului de cunoaștere cu privire la grupurile vulnerabile la nivelul decidenților politici și al altor actori relevanți. Redactarea manualului s-a realizat în cadrul proiectului *Proactiv - de la marginal la incluziv*, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013, Investește în Oameni! și implementat de către Asociația pentru Dezvoltare și Promovare socio-economică CATALACTICA - filiala Teleorman, în parteneriat cu Aitoliki Development S.A., Local Organization Authority - AITOLIA S.A. și Institutul de Cercetare a Calității Vieții.

Manualul se adresează lucrătorilor în administrația centrală sau locală, experților din organizații neguvernamentale, celor care intenționează să dezvolte proiecte de suport destinate grupurilor vulnerabile, profesioniștilor sau activiștilor din domeniul incluziunii sociale în general.

Lucrarea se adresează și specialiștilor în domeniul economiei sociale din mediul academic, prin încercarea de definire și delimitare a grupurilor vulnerabile, concept larg vehiculat în literatura de specialitate, în discursul politic și cel public, dar pentru care nu există o înțelegere unitară sau o definiție oficială.

Manualul este structurat în trei părți:

- *Grupuri vulnerabile* în general, în care sunt prezentate definiții și delimitări conceptuale, precum și indicatorii folosiți în delimitarea grupurilor vulnerabile în documentele Uniunii Europene și în documentele oficiale din România și o dezbateră a modului în care economia socială este considerată o soluție a integrării acestora pe piața muncii.
- *Femeile ca grup vulnerabil*, în care sunt prezentate categoriile de femei considerate vulnerabile în documentele oficiale, o diagnoză a ocupării femeilor în România și o analiză a factorilor explicativi, precum și a modului în care economia socială poate fi considerată o soluție a integrării lor pe piața muncii. În acest sens, sunt prezentate și câteva exemple de bune practici, proiecte de economie socială de succes destinate unor categorii diverse de femei aflate în situație de vulnerabilitate.
- *Romii ca grup vulnerabil*, în care sunt prezentate categoriile populației roma considerate vulnerabile în documentele oficiale, o analiză a situației ocupării lor și a modului în care economia socială poate răspunde nevoii lor de integrare pe piața muncii. Pentru exemplificare, sunt prezentate câteva proiecte de economie socială și cazuri de succes în participarea romilor pe piața muncii.

Capitolul 1

GRUPURI VULNERABILE

Cele mai multe dintre dezbaterile privind bunăstarea de la nivelul decidenților politici, specialiștilor sau opiniei publice în general se centrează pe protecția grupurilor vulnerabile. Cu toate acestea, au fost propuse puține definiții oficiale ale acestora, fără să existe un consens privind caracteristicile grupurilor care ar putea fi tratate ca vulnerabile. În cadrul acestora au fost incluse o varietate largă de persoane, de la copii și bătrâni la șomeri, lucrători cu program redus de lucru sau persoane cu dizabilități.

Pentru identificarea grupurilor vulnerabile sunt folosite de regulă caracteristici sociodemografice precum sex, vârstă, etnie, localizare geografică, educație, ocupație etc. De asemenea, există situații exterioare, evenimente la nivel macrosocial care pot transforma anumite persoane în persoane vulnerabile: cutremure, inundații, războaie, crize economice etc.

Termenul de grup vulnerabil este folosit adesea în documente oficiale, documente legislative sau în rapoarte de cercetare ca fiind similar celui de grup defavorizat, marginalizat, exclus sau grup de risc, toate aceste concepte fiind puse în relație cu fenomenul mai larg al sărăciei.

Cea mai frecventă accepțiune a vulnerabilității este cea de "slăbiciune", "lipsă de apărare", "lipsă de mijloace". Grupurile

vulnerabile sunt grupuri lipsite de suport, care se află adesea în stare cronică de sărăcie, fiind în incapacitate de a profita de oportunități sau de a se apăra în fața problemelor care pot apărea. Exemple în acest sens sunt persoanele cu dizabilități, copiii abandonati, persoanele infectate cu HIV, vârstnicii, minoritățile etnice, familiile monoparentale etc. Acestea reprezintă o categorie care cumulează riscuri pe toate dimensiunile vieții, incapabile de a face față dificultăților.

O accepțiune alternativă a vulnerabilității se referă la expunerea la riscuri care pot conduce la un nivel de bunăstare plasat sub pragul a ceea ce consideră societatea a fi acceptabil/desirabil (Hoogeveen *et al.*). În această accepțiune mai largă pot fi vulnerabile și grupuri precum femeile aflate în perioada maternității, tinerii absolvenți debutanți pe piața muncii, persoanele care migrează pentru muncă etc.

În prima accepțiune, vulnerabilitatea este mai degrabă o stare problematică permanentă. În al doilea caz, vulnerabilitatea este legată de un eveniment, de o intervenție sau de eșecul unei strategii și este mai degrabă o stare tranzitorie.

În lucrare, grupurile vulnerabile vor fi abordate în ambele accepțiuni, atât ca grupuri defavorizate, "fără apărare", lipsite de orice mijloace (de a exploata oportunități și de a înfrunta dificultăți), cât și ca grupuri de risc (supuse mai degrabă unor factori externi, cărora au eșuat să le facă față). Cele două grupuri care vor fi analizate în detaliu – femeile și românii – pot reprezenta grupuri vulnerabile în ambele accepțiuni.

1.1. Grupurile vulnerabile la nivelul Uniunii Europene

Deși nu există o definiție formală a grupurilor vulnerabile, în cadrul documentelor oficiale ale Uniunii Europene, termenul este folosit adesea în relație cu conceptul de incluziune socială, care

presupune, accesul indivizilor la oportunitățile și resursele necesare pentru a participa pe deplin la viața economică, socială și culturală și pentru a se bucura de un standard de viață considerat normal/dezirabil în societatea în care trăiesc: “promovarea egalității și a incluziunii sociale presupune depunerea de eforturi pentru ca toți indivizii, inclusiv grupurile vulnerabile, să poată juca un rol activ în câmpul muncii și în societate și să beneficieze de șanse egale în acest sens”¹.

În cadrul politicilor sociale ale UE sunt urmărite obiective precum: eliminarea sărăciei copilului și a familiei cu copii, promovarea accesului pe piața muncii, educație și formare, combaterea excluziunii sociale și a discriminării. Există multe documente legislative care protejează grupurile vulnerabile, implicit sau explicit. De exemplu, Strategia de ocupare este focalizată pe accesul către slujbe mai bune pentru toți europenii (inclusiv pentru cei mai vulnerabili, precum imigranții sau persoanele cu dizabilități). Directiva șanselor egale pe piața muncii protejează persoanele cu dizabilități pe piața muncii. Directiva egalității rasiale interzice discriminarea pe baza originilor etnice sau rasiale la locul de muncă sau în alte sfere ale vieții, precum accesul la bunuri și servicii.

La nivelul Uniunii Europene, anul 2010 a fost declarat Anul European pentru Combaterea Sărăciei și Excluziunii Sociale și a avut drept scop „creșterea gradului de conștientizare asupra dificultăților cu care se confruntă *grupurile vulnerabile* în societate”². În cadrul acestora, au fost incluse categorii diverse: persoane vârstnice, familii numeroase și familii monoparentale,

¹ *European Commission, Employment, Social Affairs and Inclusion, 2010. Ce poate face politica socială pentru dvs. - Factsheets / Incluziunea și egalitatea, p. 23, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4983&langId=ro>.*

² *European Commission, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=370&langId=en&featuresId=114&furtherFeatures=yes>.*

copii și tineri, persoane cu dizabilități, imigranți, persoane din rândul minorităților etnice (cu accent pe minoritatea romă, cea mai numeroasă prin cei aproximativ 10-12 milioane de romi din Europa). Grupurile vulnerabile sunt delimitate prin comparație cu majoritatea populației ca având condiții de viață mai dificile: locuire precară sau lipsa locuinței, șomaj, nivel de educație scăzut, lipsa veniturilor. Femeile sunt considerate a fi mai expuse riscurilor sărăciei și excluziunii sociale decât bărbații.

1.2. Grupurile vulnerabile în documentele oficiale în România

Și în legislația românească se pot identifica o serie de termeni care vizează grupurile vulnerabile, în relație cu incluziunea/excluziunea socială: persoane defavorizate, persoane marginalizate, persoane excluse social sau supuse riscurilor de excluziune socială sau persoane vulnerabile. Mai jos sunt prezentate câteva exemple de definiții explicite sau implicite ale familiei de termeni din documente legislative sau de politică socială.

În OUG nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, *categoria defavorizată* este definită ca fiind „acea categorie de persoane care fie se află pe o poziție de inegalitate în raport cu majoritatea cetățenilor din cauza diferențelor identitare față de majoritate, fie se confruntă cu un comportament de respingere și marginalizare” (art. 4).

În Legea nr. 116/2002 privind prevenirea și combaterea marginalizării sociale, *persoanele marginalizate* sunt definite ca având „poziție socială periferică, de izolare, cu acces limitat la resursele economice, politice, educaționale și comunicaționale ale colectivității, manifestată prin absența unui minimum de condiții sociale de viață” (p. 162, art. 3).

În Programul de implementare a PNAinc pentru perioada 2006-2008, *persoanele marginalizate sau excluse social* sunt definite ca fiind cele care se confruntă cu „una sau cu un cumul de privațiuni sociale, cum ar fi: lipsa unui loc de muncă, lipsa unei locuințe sau locuință inadecvată, lipsa accesului la un sistem de furnizare a apei potabile, a căldurii sau a energiei electrice, lipsa accesului la educație sau servicii de sănătate” (cap. 3, pct. 1.c).

În privința grupurilor identificate ca fiind vulnerabile în documente oficiale, acestea acoperă o diversitate de categorii sociodemografice și de probleme sociale. Mai jos sunt prezentate numai câteva exemple de termeni utilizați care descriu categoriile ce se pot încadra în aria grupurilor vulnerabile. În partea a doua a tabelului sunt prezentate și grupuri vulnerabile pe piața muncii. Situația ocupării reprezintă unul dintre criteriile cele mai importante în definirea grupurilor vulnerabile. Economia socială este adesea privită ca o soluție pentru integrarea pe piața muncii a acestora, idee care va fi dezvoltată în partea a doua a lucrării.

<i>Grupuri vulnerabile în documente oficiale</i>		
Termeni	Descriere/Caracteristici	Documentul legislativ
Grupuri vulnerabile în general		
Grupuri vulnerabile	<ul style="list-style-type: none"> - copilul în situație de risc ridicat (sărăcie, vulnerabilitate la procesele de dezagregare socială, delincvență juvenilă) - tinerii de peste 18 ani care nu mai sunt cuprinși în sistemul de ocrotire a copiilor fără familie 	Memorandumul comun în domeniul incluziunii sociale, MMFPS, 2005, secțiunea 2.6

	<ul style="list-style-type: none"> - persoanele cu handicap - persoanele de etnie romă aflate în situații de risc ridicat - vârstnicii în situație de risc ridicat și - persoanele fără adăpost 	
Grupuri dezavantajate	<ul style="list-style-type: none"> - vârstnici săraci, fără sprijin familial - anumite categorii de bolnavi - persoane lipsite de locuințe sau adăpost - femei victime ale violenței domestice - femei sărace - părinți săraci cu copii în întreținere - copiii străzii - adolescente sărace gravide - alte categorii 	Legea nr. 129/1998, art. 2, alin. 1, pct. c
Grupuri de risc	<ul style="list-style-type: none"> - șomeri - copii - vârstnici dependenți - tineri - locuitori din mediul rural - romi - persoane cu handicap 	HG nr. 829/2002, anexă, secțiunea I, cap. II, Principiile PNAinc, criterii pentru stabilirea corectă a principiilor, pct. 8
Categorii prioritare în prevenirea/ab-	<ul style="list-style-type: none"> - Copiii în situație de risc (abandonati, victime ale neglijenței, ale violenței 	HG nr. 829/2002, anexă, sec. I, cap. II, Principiile

<p>sorbția sărăciei și excluziunii sociale</p>	<p>domestice, ale exploatării sexuale, confrun- tați cu sărăcia extremă)</p> <ul style="list-style-type: none"> - femeia confruntată cu riscul violenței domes- tice, al exploatării sexuale - populația săracă de romi, lipsită cronic de oportunități și, nu de puține ori, victimă a discriminării 	<p>PNAINC, „mainstreaming” ca instrument de promovare a priorităților</p>
<p>Persoane și familii aflate în dificultate sau risc</p> <p>Grupuri sociale în situații de dificultate sau risc, generatoare de marginalizare sau excluziune socială</p>	<ul style="list-style-type: none"> - copii - persoane vârstnice - persoane cu handicap - persoane dependente de consumul de droguri, alcool sau alte substanțe toxice - persoane care au părăsit penitenciarele - familii monoparentale - persoane afectate de violența în familie - victime ale traficului de ființe umane - persoane fără venituri sau cu venituri mici - imigranți - persoane fără adăpost - persoane infectate sau bolnave de HIV/SIDA - bolnavi cronici 	<p>OUG nr. 68/2003, art. 1, alin. 1, art. 23 și 25</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - persoane care suferă de boli incurabile - alte persoane aflate în situații de nevoie socială 	
Familii cu copii, cu vulnerabilitate ridicată	<ul style="list-style-type: none"> - familii cu mulți copii - familii monoparentale - familii cu probleme de dezorganizare socială - familii sărace de romi - familii care trăiesc în condiții inumane/ precare 	Program de implementare a PNAinc (2006-2008), 2005, cap. 1, obiectiv 7.3, Acordarea de sprijin pentru familiile cu copii, în special pentru familiile cu risc de excluziune socială, subobiectiv 7.3.2
Grupuri vulnerabile, grupuri sociale care sunt supuse riscului de marginalizare socială	<ul style="list-style-type: none"> - copiii aflați în sistemul de stat de protecție a copilului - tinerii de peste 18 ani care părăsesc sistemul de stat de protecție a copilului - familiile cu mai mult de doi copii și cele monoparentale - populația romă - persoanele cu dizabilități - persoanele eliberate din detenție 	Planul național de dezvoltare 2007-2013, domeniul prioritar 4, Dezvoltarea resurselor umane, promovarea ocupării și incluziunii sociale și întărirea capacității administrative
Grupuri vulnerabile	<ul style="list-style-type: none"> - populația de etnie romă - persoanele cu dizabilități - tinerii peste 18 ani care 	Programul operațional sectorial Dezvoltarea

	<p>părăsesc sistemul de stat de protecție a copilului și alte categorii menționate în JIM</p> <ul style="list-style-type: none"> - femeile - familiile cu mai mult de doi copii - familiile monoparentale - copiii în situații de risc - infractorii și foștii delincvenți - persoanele dependente de droguri și alcool - persoanele fără adăpost - victimele violenței domestice - persoanele infectate cu HIV/SIDA - persoanele afectate de boli profesionale - refugiații, azilanții 	<p>resurselor umane 2007-2013, axa prioritară 6, Promovarea incluziunii sociale</p>
Grupuri vulnerabile pe piața muncii		
<p>Grupuri defavorizate din punct de vedere al oportunităților ocupaționale</p>	<ul style="list-style-type: none"> - romi - persoane cu handicap - femei - tineri fără experiență în muncă - șomeri peste 45 de ani 	<p>HG nr. 829/2002, anexă, secțiunea I, cap. V, Program de implementare a obiectivelor strategice, obiectivul strategic 2: Eliminarea situațiilor de excluziune socială severă și promovarea incluziunii</p>

		sociale, obiectivul 2.5. Creșterea oportunităților de ocupare
Persoane dezavantajate pe piața forței de muncă	<ul style="list-style-type: none"> - romi - persoane cu handicap - femei - tineri postinstituționalizați - persoane de peste 45 de ani - părinți unici susținători ai familiilor monoparentale - șomeri de lungă durată - persoane eliberate din detenție - persoane condamnate la măsuri neprivative de libertate 	Program de implementare a PNAinc (2006-2008), 2005, cap. 1, obiectivul 3.1, Creșterea oportunităților de ocupare, subobiectiv 3.1.4
Persoane vulnerabile, aflate în risc de excluziune socială, grupuri vulnerabile	<ul style="list-style-type: none"> - populația de etnie romă - tinerii peste 18 ani care părăsesc sistemul de stat de protecție a copilului - persoanele cu dizabilități - unici întreținători de familie - persoane din mediul rural aflate în căutarea unui loc de muncă - persoane eliberate din detenție 	Planul național de dezvoltare 2007-2013, domeniul prioritar 4, Dezvoltarea resurselor umane, promovarea ocupării și incluziunii sociale și întărirea capacității administrative, obiectivul Promovarea incluziunii sociale

	<ul style="list-style-type: none"> - persoane în vârstă aflate în căutarea unui loc de muncă 	
Categoriile speciale de șomeri din punct de vedere al scutiilor acordate pentru angajatori	<ul style="list-style-type: none"> - șomeri în vârstă de peste 45 de ani - șomeri care sunt părinți unici susținători ai familiilor monoparentale - persoane cu handicap - șomeri care în termen de 3 ani de la data angajării vor îndeplini, conform legii, condițiile pentru a solicita pensia anticipată parțială sau pensia pentru limită de vârstă 	Legea nr. 76/2002, art. 85, alin. 1, 2 și 5
Femei în risc de marginalizare socială din punct de vedere al inserției pe piața muncii	<ul style="list-style-type: none"> - femeile din mediul rural - femei de peste 45 de ani - femei victime ale violenței domestice - femei victime ale traficului de persoane - femei cu HIV/SIDA - femei dependente de droguri - femei care părăsesc sistemul de detenție 	PNAinc (2006-2008), 2005, cap. 1, obiectiv 3.7, Facilitarea inserției pe piața muncii a femeilor aflate în situație sau în risc de marginalizare socială

Sursa: Sinteză pe baza datelor prezentate în *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată*, Ministerul Muncii, 2010, anexa 9 - Analiza statistică a grupurilor vulnerabile în România, completat cu date din *Planul național de dezvoltare 2007-2013*, Guvernul României, 2005, și *Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013*, Guvernul României și MMFPS, 2007.

Obiectivul central al Guvernului României în domeniul incluziunii sociale îl reprezintă continuarea eforturilor pentru dezvoltarea unei societăți incluzive, prin acordarea de servicii de incluziune socială integrate, având la bază o evaluare reală a nevoilor individului, prin dezvoltarea sectorului terțiar și prin asigurarea oportunităților egale pentru toți, cu accent deosebit pe grupurile vulnerabile¹.

Creșterea șanselor de ocupare pentru grupurile vulnerabile se face prin promovarea dimensiunii incluzive a pieței muncii și a educației și formării profesionale inițiale și continue. Principalele domenii de intervenție avute în vedere sunt²:

- integrarea pe piața muncii și combaterea discriminării;
- îmbunătățirea accesului și participării la educație inițială și continuă pentru grupurile vulnerabile;
- promovarea egalității de gen și combaterea excluziunii sociale a femeilor;
- dezvoltarea unui sistem eficient de servicii sociale destinate reducerii riscului de marginalizare și excluziune socială;
- inițiative transnaționale în educația incluzivă și inițiative transnaționale pe piața muncii.

1.3. Definiții operaționale ale grupurilor vulnerabile

Neexistând o definiție oficială a grupurilor vulnerabile, nici la nivelul Uniunii Europene, nici la nivelul documentelor legislative din România, grupurile vulnerabile au fost descrise cel mai adesea cu ajutorul unor indicatori. Astfel, în delimitarea și

¹ Conform Raportului național strategic privind protecția socială și incluziunea socială 2008-2010, *Guvernul României*, 2008.

² Conform Planului național de dezvoltare 2007-2013, *Guvernul României*, 2005.

descrierea lor, au fost folosiți o varietate largă de indicatori, de la cei ai veniturilor/nivelului de trai/sărăciei, accesului pe piața muncii, educației, locuirii, stării de sănătate, tipului de gospodărie sau comunitate, participării sociale până la indicatori care delimitează probleme sociale, precum instituționalizare, exploatare, trafic, violență domestică sau consum de droguri.

De exemplu, la nivelul Uniunii Europene, grupurile vulnerabile sunt surprinse prin indicatori ai incluziunii sociale precum: rata sărăciei relative, rata deprivării materiale, profunzimea sărăciei, rata șomajului pe termen lung, ponderea persoanelor care trăiesc în gospodării în care niciun membru nu este angajat, abandonul școlar timpuriu, ponderea populației cu nivel de educație scăzut, rata deprivării privind locuirea, ponderea populației care trăiește în gospodării aglomerate, speranța de viață la naștere sau speranța de viață la 65 de ani etc.

Strategia europeană 2020, “o strategie pentru ocupare și creștere sustenabilă și incluzivă”¹, folosește ca instrumente de monitorizare (pe lângă indicatori la nivel macro, precum PIB-ul pe locuitor sau emisia de gaze, ponderea energiei regenerabile consumate etc.) și indicatori care circumscriu grupurile vulnerabile, precum: rata ocupării în grupa de vârstă 20-64 de ani (în funcție de sex), abandonul timpuriu din sistemul de educație și formare, ponderea populației cu educație superioară în grupa de vârstă 30-34 de ani (în funcție de sex), ponderea populației care trăiește în gospodării cu participare scăzută pe piața muncii, ponderea populației sărace, ponderea populației deprivată material sever.

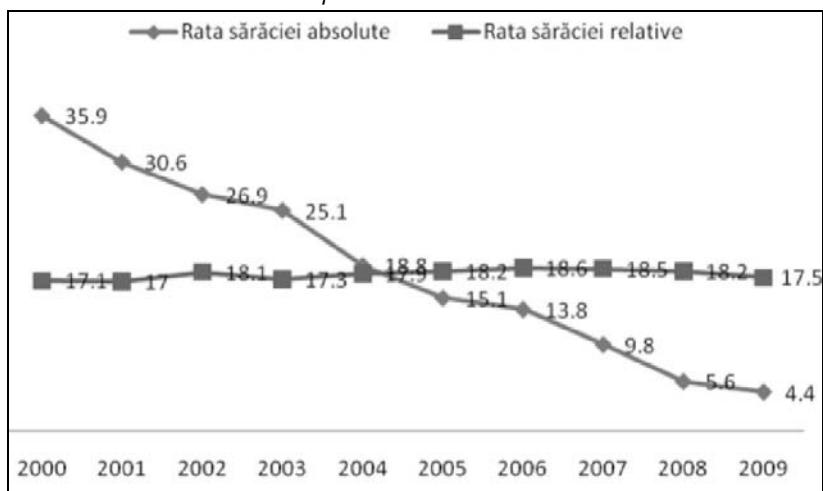
În continuare vom prezenta câțiva dintre acești indicatori ai sărăciei/excluziunii sociale și ai ocupării folosiți în descrierea grupurilor vulnerabile, acestea fiind și domeniile cele mai

¹ Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators.

abordate în documentele de politică socială naționale și europene, cu istorie lungă și cu o relativă constanță în timp.

Sărăcia poate fi o cauză a vulnerabilității crescute, dar și un rezultat al situației vulnerabile în care se află. Astfel, o persoană aflată în sărăcie are o probabilitate mai mare să aibă un nivel de educație scăzut și o calificare necorespunzătoare pe piața muncii, să nu aibă un loc de muncă sau să fie ocupată în slujbe temporare, prost plătite, să aibă o situație precară a locuirii, o stare de sănătate proastă, o slabă implicare comunitară și socială în general etc. De asemenea, anumite grupuri, precum persoanele cu dizabilități sociale, persoanele de etnie romă, persoanele infectate cu HIV, persoanele cu probleme psihice etc., se confruntă într-o mai mare măsură cu situația de sărăcie.

Graficul nr. 1 - Evoluția ratei sărăciei în România, în perioada 2000-2009

Sursa: Ministerul Muncii, 2010, *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată*, p. 47.

O treime din populația României (32,2% în 2009) este deprivată material sever¹. Valoarea indicatorului este ridicată, fiind de 4 ori mai mare decât media UE (8,1%), numai Bulgaria având o pondere mai mare (42%) la nivelul statelor membre.

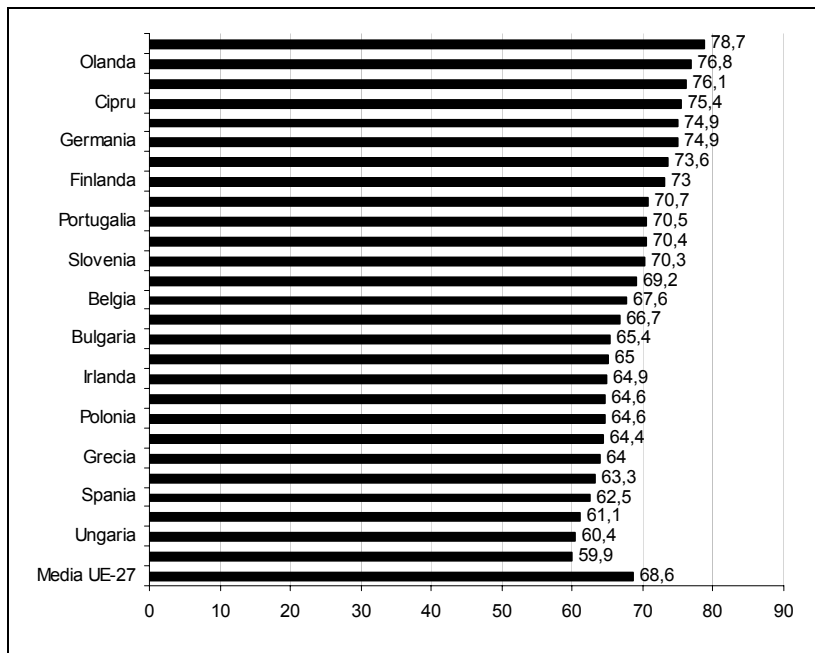
Indiferent de dimensiunea sărăciei în rândul populației, profilul persoanelor sărace și deci vulnerabile este constant (Ministerul Muncii, 2010):

- în funcție de vârstă, rata cea mai ridicată a sărăciei o înregistrează copiii și tinerii sub 24 de ani;
- în funcție de educație - persoanele cu educație scăzută;
- în funcție de statutul ocupațional - șomerii, casnicele sau lucrătorii pe cont propriu;
- pe medii de rezidență, sărăcia este întâlnită mai frecvent în mediul rural;
- pe regiuni – nivelul este mai ridicat în Regiunile Nord-Est, Sud-Vest și Sud;
- în funcție de etnie, românii se confruntă cu un risc de sărăcie de 6 ori mai mare decât ansamblul populației.

Din punct de vedere al participării pe piața muncii, România prezintă o vulnerabilitate ridicată, având printre cele mai scăzute ponderi ale populației de 20-59 de ani ocupate. Valoarea se plasează sub media europeană de 68,6%, numai Spania, Italia, Ungaria și Malta înregistrând niveluri mai scăzute.

¹ *Deprivarea materială acoperă mai multe dimensiuni: venit, bunuri de folosință îndelungată, locuire și mediul înconjurător al locuinței. Populația deprivată material sever este calculată ca având cel puțin 4 din cei 9 itemi ai deprivării: imposibilitatea de a plăti chiria, utilitățile, încălzirea, de a face față unor cheltuieli neprevăzute, de a consuma hrană pe bază de carne, pește și proteine la cel puțin două zile, de a avea o săptămână de vacanță în afara casei, mașină, telefon.*

Graficul nr. 2 - Ponderea populației de 20-59 de ani ocupate în Uniunea Europeană, în 2010

Sursa: Eurostat.

Pe de altă parte, rata șomajului pe termen lung este relativ scăzută la nivel european. În România, în 2010 era de 2,5% din populația activă, comparativ cu media de 3,8% a UE-27. Ponderea copiilor sau a adulților care trăiesc în gospodării în care niciun membru nu lucrează este de 10-11% și este comparativă cu media UE, ușor mai ridicată în cazul adulților.

Și din punct de vedere al educației, situația României este una problematică. Dacă la niveluri de educație inferioare participarea școlară este satisfăcătoare, având un nivel al abandonului timpuriu relativ scăzut comparativ cu alte țări europene, prea

puțini indivizi ating nivelul superior de educație, cea care oferă oportunități crescute pe piața muncii și de realizare personală. România are cea mai mică pondere a populației de 30-34 de ani cu studii superioare. Dacă media UE era de 32,2% în 2009, țările nordice având ponderi de peste 40%, în România valoarea este la jumătate - 16,8%, mai mică decât în toate celelalte țări foste socialiste.

1.4. Economia socială (ES) și grupurile vulnerabile

La nivel european nu există o definiție oficială a economiei sociale, aceasta fiind definită implicit sau operațional, la fel ca și conceptul de grup vulnerabil. Termenul a fost definit fie prin formele specifice, fie prin principiile promovate. ES a fost înțeleasă ca „însușind organizațiile nonprofit, cooperativele și alte forme private de întreprinderi asociate sau folosită ca sinonim pentru întreprinderi sociale”¹.

Organizațiile aparținând economiei sociale sunt delimitate cu precădere în funcție de scopul lor de a fi în beneficiul membrilor sau colectivității mai degrabă decât cel de a genera profit. Astfel, consiliul valon de ES din Belgia (1990) consideră că ES „se compune din activitățile economice desfășurate de societăți, mai ales cooperative, asociații mutuale și alte asociații, în care etica este în concordanță cu următoarele principii: *scopul final este mai degrabă în serviciul membrilor sau al colectivității decât al profitului, autonomia gestiunii, procesul de decizie democratică, prioritatea acordată, în procesul de distribuție a veniturilor, persoanelor și muncii față de capital*”².

¹ J. Defourny și M. Nyssesns (coord.), Social enterprise in Europe: recent trends and developments, 2001, p. 5, 15.

² http://www.encyclopedie-enligne.com/ec/economie_sociale.html.

O altă definiție prin organizațiile componente și scopul acestora este dată de CEP-CMAF - Conferința Europeană Permanentă a Cooperativelor, Mutualităților, Asociațiilor și Fundațiilor¹: „Organizațiile economiei sociale sunt actori economici și sociali activi în toate sectoarele, care se caracterizează în principal prin scopurile și prin forma lor specifică de antreprenariat. Economia socială include organizații cum sunt cooperativele, mutualele, asociațiile și fundațiile. Aceste întreprinderi sunt deosebit de active în anumite domenii, cum ar fi protecția socială, serviciile sociale, sănătatea, băncile, asigurările, producția agricolă, serviciile de proximitate, educație și formare, cultură, sport și activități recreative”.

La nivelul Uniunii Europene, economia socială a început să fie menționată în documentele oficiale din anii 1980. În 1989 a avut loc prima Conferința Europeană a Economiei Sociale la Paris. Abia din anii 1990, rolul economiei sociale în integrarea pe piața muncii a început să fie considerat esențial, iar al treilea sector (ca unul intermediar, pe lângă cel public și cel privat) a început să capete o notorietate tot mai ridicată.

Subreprezentată la nivel european, ES se regăsește în statele membre sub o serie de denumiri, precum: „economie solidară”, „sectorul nonprofit” sau „al treilea sector”. În absența unor reglementări europene pentru ES, singurele texte de referință sunt cele care organizează piața bunurilor și serviciilor în UE (Ministerul Muncii, 2010, p. 18).

Economia socială joacă un rol important în rezolvarea problemelor economice și sociale, oferind servicii a căror cerere nu este acoperită adecvat de sectorul privat sau public. Treptat, ES a devenit un sector care generează multe locuri de muncă în Europa. În 2005, la nivelul UE-25, ES acoperea 4% din PIB și

¹ Singurul comitet din Europa care regroupează și are autoritate asupra principalelor categorii de actori ai economiei sociale.

implica peste 11 milioane de persoane, reprezentând 6,7% din totalul forței de muncă angajate la acel moment¹.

Grupurile vulnerabile sunt considerate o țintă în care economia socială poate avea un rol important. Obiectivul specific al întreprinderilor sociale este de a promova incluziunea socială a grupurilor aflate în dificultate prin creșterea oportunităților de angajare. În același timp, întreprinderile sociale oferă servicii personalizate, asigurând tranziția de la o stare de vulnerabilitate la o piață a muncii normale (Ministerul Muncii, 2010, p. 17).

În România, procesul legislativ privind economia socială a fost mai degrabă lent. În legislația românească, noțiunea de ES apare pentru prima dată în HG nr. 829/2002 privind aprobarea Planului național antisărăcie și promovare a incluziunii sociale. În cadrul obiectivelor pe termen mediu-lung, ES este menționată ca unul dintre principiile ce vizează construirea unei societăți incluzive.

Economia socială este privită ca fiind o soluție pentru stimularea participării pe piața muncii în special a grupurilor vulnerabile. De exemplu, în cadrul obiectivul specific *Promovarea incluziunii sociale*² din Planul național de dezvoltare, se precizează că: „dezvoltarea și consolidarea mecanismelor specifice economiei sociale” reprezintă o „modalitate de creștere a ocupării grupurilor vulnerabile și de asigurare de oportunități egale de integrare și menținere pe piața muncii” (Guvernul României, 2005, p. 305).

În 2008, este menționată din nou în legislația românească, odată cu includerea sa ca domeniu eligibil pentru finanțare din

¹ <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy>.

² Acesta este unul dintre obiectivele specifice ale axei prioritare 4 din Strategia de dezvoltare - Dezvoltarea resurselor umane, promovarea ocupării și incluziunii sociale și întărirea capacității administrative.

Fondul Social European: ES este sprijinită ca domeniu major de intervenție al Programului operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane¹. Prioritățile avute în vedere pentru categoriile vulnerabile sunt cuprinse cu precădere în axa prioritară 6, *Promovarea incluziunii sociale*, care are ca obiectiv general facilitarea accesului pe piața muncii al grupurilor vulnerabile și promovarea unei societăți incluzive și coezive, în scopul asigurării bunăstării tuturor cetățenilor, domeniile majore de intervenție fiind:

- dezvoltarea economiei sociale;
- îmbunătățirea accesului și participării grupurilor vulnerabile la educație;
- promovarea de oportunități egale pe piața muncii;
- inițiative transnaționale pe piața globală a muncii.

Termenul capătă notorietate în România odată cu apariția, tot în 2008, a Raportului național strategic privind protecția socială și incluziunea socială, în care se precizează că „dezvoltarea sectorului privind ES poate fi primul pas pentru ca o economie eficientă și dinamică să interacționeze cu o economie bazată pe justiție socială. Construirea unui astfel de sistem este foarte importantă pentru că oferă răspunsuri la nevoile identificate ale societății românești”². Economia socială este privită ca fiind o soluție pentru stimularea

¹ *Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane (POS DRU) stabilește axele prioritare și domeniile majore de intervenție ale României în domeniul resurselor umane în vederea implementării asistenței financiare a Uniunii Europene prin intermediul Fondului Social European pentru perioada 2007-2013. A fost elaborat în contextul Planului național de dezvoltare 2007-2013 și în acord cu prioritățile Cadrelui Strategic Național de Referință.*

² *MMFPS, Raportul național strategic privind protecția socială și incluziunea socială 2008-2010, 2008, p. 23.*

participării pe piața muncii, precum și pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial al tuturor și, mai ales, al grupurilor dezavantajate. În acest sens, se are în vedere¹:

- dezvoltarea cadrului legislativ care să asigure bazele necesare creării sectorului de economie socială în România;
- realizarea de proiecte pilot de economie socială, care ulterior pot fi replicate la nivel național, în zone identificate ca fiind cu probleme sociale;
- formarea în domeniul economiei sociale a profesioniștilor din sistemul social, a managerilor de întreprinderi sociale și a persoanelor din grupurile dezavantajate;
- campanii de informare și promovare a economiei sociale, de conștientizare a societăților comerciale cu privire la responsabilitățile sociale ce le revin;
- dezvoltarea unui Centru Național de Resurse pentru consultanță și sprijin destinat inițiativelor de economie socială.

Astfel, se poate aprecia că ES în România beneficiază, începând din septembrie 2008, de un set coerent și detaliat de măsuri asumate de autorități, dar numai în ceea ce privește ES ca instrument de incluziune socială și combatere a sărăciei. Activitățile de ES care nu îndeplinesc acest rol – recunoscute de altfel la nivel european – nu sunt cuprinse expres în niciun act normativ, însă nu sunt nici interzise sau limitate de prevederile existente (MMFPS, 2008, p. 35). Referiri din documentele strategice privind rolul economiei sociale pentru integrarea pe piața muncii a grupurilor vulnerabile vor fi prezentate și în capitolele dedicate femeilor și romilor.

¹ *Guvernul României, 2008, Raportul național strategic privind protecția socială și incluziunea socială 2008-2010.*

Dacă, la nivel formal, ES a devenit în ultimii 2-3 ani un concept cunoscut și vehiculat, actorii implicați efectiv în economia socială, actorii economici și mai ales beneficiarii cunosc prea puțin oportunitățile oferite de acest domeniu. O cercetare a MMFPS din 2010 arată că gradul de informare al populației și mai ales al grupurilor-țintă cu privire la economia socială este încă scăzut.

- *Managerii cunosc cel mai bine termenul de ES. 65% dintre respondenții manageri se consideră familiarizați cu termenul de ES: 47% consideră că sunt bine informați și 11% se declară foarte bine informați.*
- *47% dintre angajații în forme de ES cunosc termenul, dar numai 5% îl cunosc foarte bine.*
- *Managerii și angajații consideră că beneficiarii activităților de ES sunt în primul rând persoanele defavorizate. Acestea însă nu sunt familiarizate cu ES.*
- *Nu au auzit niciodată de formele de ES: 78% dintre romi, 73% dintre familiile monoparentale și dintre beneficiarii de VMG, 57% dintre persoanele cu dizabilități și 50% dintre tineri.*

Sursa: MMFPS, 2010, p. 93, 94.

În România, la nivelul anului 2010, sunt înregistrate următoarele forme de organizare specifice economiei sociale (MMFPS, 2010, p. 50):

- 2.179 de CAR-uri;
- 2.128 de societăți cooperative (din care 1.061 de societăți cooperative de consum, 885 de societăți cooperative meșteșugărești, 170 de societăți cooperative agricole și 12 societăți cooperative de locuire și valorificare);
- 51 de bănci cooperatiste de credit;
- 419 unități protejate autorizate.

Capitolul 2

FEMEILE CA GRUP VULNERABIL

La nivelul Uniunii Europene, femeile sunt definite implicit ca un grup vulnerabil, situația femeilor reprezentând o prioritate în majoritatea ariilor de reglementare și acțiune. Vulnerabilitatea în acest caz este înțeleasă atât ca lipsă a mijloacelor de apărare, cât și ca o probabilitate mai mare de a se confrunta cu anumite riscuri.

Egalitatea dintre femei și bărbați este considerată un drept fundamental, o valoare comună și o condiție necesară pentru îndeplinirea obiectivelor Uniunii Europene de creștere economică, ocupare a forței de muncă și coeziune socială. Progresul înregistrat în dobândirea egalității este monitorizat în fiecare an, iar rezultatele sunt publicate într-un raport. Argumente în favoarea vulnerabilității femeii sunt considerate a fi:

- rata ocupării femeilor mai scăzută decât cea a bărbaților (58,6% comparativ cu 70,7%), deși femeile au un nivel de educație mai ridicat (aproximativ 60% dintre absolvenții cu studii superioare din UE sunt femei);
- un număr mare de femei lucrează cu timp parțial: peste 30%, față de mai puțin de 8% dintre bărbați în 2008;
- femeile sunt plătite mai puțin decât bărbații: în medie cu 18% mai puțin pentru fiecare oră muncită;

- riscul sărăciei este mai mare pentru femei decât pentru bărbați: 17,1% dintre femei sunt sărace comparativ cu 15,3% dintre bărbați, iar în cadrul categoriei vârstnicilor de 65 de ani și peste, diferența este mai mare - 20,1% dintre femei și 14,9% dintre bărbați;
- femeile sunt subreprezentate în poziții decizionale din domeniul economic sau politic, deși ponderea lor în aceste domenii este ridicată;
- diviziunea responsabilităților familiale este încă puternic inegală;
- femeile sunt într-o mai mare măsură victime ale violenței și traficului de ființe umane.

2.1. Femeile ca grup vulnerabil în documentele oficiale

În *documentele oficiale din România*, femeia apare în situație de vulnerabilitate în special în relație cu problema violenței și cu oportunitățile de angajare pe piața muncii. Femeile vulnerabile sunt de regulă femeile victime ale violenței domestice, supuse abuzului, exploatării și traficului și femeile “dezavantajate” pe piața muncii.

În Planul național de dezvoltare 2007-2013, se arată că „riscul excluziunii sociale se manifestă mai pregnant în rândul femeilor decât al bărbaților, în toate etapele vieții, ca o reflectare a participării lor scăzute pe piața muncii. Acest risc de sărăcie este cu deosebire mai mare în rândul femeilor vârstnice și al părinților singuri având copii în întreținere, dintre aceștia grupul predominant constituindu-l femeile” (Guvernul României, 2005, p. 297).

Există numeroase pachete legislative care reglementează situația femeii, care pot fi structurate pe mai multe domenii: acte normative care reglementează tratamentul egal între femei și bărbați, antidiscriminarea, protecția maternității la locul de

muncă, legislația muncii privind sănătatea și securitatea, și care sunt în acord cu legislația europeană în domeniu.

Legislația la nivelul Uniunii Europene

- *Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă;*
- *Directiva 79/7/EEC din 19 decembrie 1978 pentru implementarea progresivă a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în materie de securitate socială;*
- *Directiva 86/613/EEC din 11 decembrie 1986 referitoare la principiul tratamentului egal al bărbaților și femeilor angajați în activități independente, inclusiv în agricultură, și protecția femeilor care desfășoară activități independente în perioada de sarcină și maternitate;*
- *Directiva 92/85/EEC din 19 octombrie 1992 privind introducerea de măsuri pentru încurajarea îmbunătățirii sănătății și securității în muncă a lucrătoarelor gravide, a lucrătoarelor care au născut recent și a celor care alăptează;*
- *Directiva 96/34/EC din 3 iunie 1996 privind contractul-cadru referitor la concediul parental, susținută de UNICEF, CEEP și ETUC;*
- *Directiva 97/80/EEC din 15 decembrie 1997 privind sarcina probei în cazurile de discriminare bazate pe sex;*
- *Directiva Consiliului 2000/43/CE din 29 iunie 2000 cu privire la implementarea principiului tratamentului egal între persoane, indiferent de originea rasială sau etnică;*
- *Directiva Consiliului 2004/113/CE din 13 decembrie 2004 privind implementarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la și furnizarea de bunuri și servicii;*
- *Directiva Consiliului 2000/78/CE din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea tratamentului egal privind ocuparea forței de muncă și condițiile de muncă.*

Sursa: ESTHR, <http://www.egalitatedesansa.ro/documente.aspx?catId=5>.

Acte normative naționale care reglementează situația femeii

- *Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați;*
- *Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie;*
- *Hotărârea nr. 24/18 noiembrie 2003 a Camerei Deputaților privind înființarea Comisiei pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați;*
- *Hotărârea de Guvern nr. 484/2007 din 23 mai 2007 privind aprobarea Statutului Agenției Naționale pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați;*
- *Ordonanța de urgență nr. 67/2007 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în cadrul schemelor profesionale de securitate socială;*
- *Legea nr. 44 din 19 martie 2008 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 67/2007 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în cadrul schemelor profesionale de securitate socială;*
- *Ordonanța de urgență nr. 61/2008 privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii;*
- *Legea nr. 62/2009 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 61/2008 privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii;*
- *Hotărârea nr. 237 din 24 martie 2010 privind aprobarea Strategiei naționale pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012 și a Planului general de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012*

Sursa: Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse,
<http://www.egalitadedesansa.ro/documente.aspx?catId=5>.

Cea mai importantă dintre acestea este Legea nr. 202/2002, care reglementează principiul egalității de șanse între femei și bărbați în domeniul muncii, în privința accesului la educație, la sănătate, la cultură și la informare și la participare la luarea deciziei. În casetă este prezentată o selecție a actelor normative, focalizate pe situația femeii.

Ca organism instituțional de coordonare, există Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați, aflată în subordinea Ministerului Muncii, Familiei și Egalității de Șanse, care promovează principiul egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și asigură integrarea activă a perspectivei de gen în toate politicile și programele naționale.

În *Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2006-2009*, un obiectiv important l-a reprezentat „facilitarea inserției pe piața muncii a femeilor aflate în situație sau risc de marginalizare”, fiind menționate în special femeile din comunitățile roma, femeile vârstnice și femeile fără educație. În *Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012*, femeile rome apar ca grup vulnerabil explicit în proiectele din lista de acțiuni specifice întreprinse de Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse - ANES.

În privința măsurilor de suport, majoritatea inițiativelor legislative au fost orientate către reglementarea accesului pe piața muncii, salarizare egală, formare profesională, promovare în carieră, prevenirea și combaterea hărțuirii sexuale, reconcilierea vieții de familie cu viața profesională.

De exemplu, în *Planul național de dezvoltare 2007-2013*, se arată că promovarea egalității de gen și combaterea excluziunii sociale a femeilor¹ se va realiza prin sprijinirea acestora prin măsuri de tipul:

¹ În cadrul Strategiei, există 6 priorități naționale de dezvoltare. Axa prioritară 4 vizează Dezvoltarea resurselor umane, promovarea ocupării și a

- facilitarea accesului la formare profesională, consiliere, sprijin pentru inițierea unei activități independente;
- promovarea formelor moderne de ocupare, în special prin utilizarea noilor tehnologii informaționale;
- facilitarea accesului la servicii de acompaniere (ex., servicii de îngrijire a persoanelor dependente);
- identificarea și eliminarea prejudecăților privind împărțirea tradițională a ocupațiilor (specifice femeilor, specifice bărbaților);
- dezvoltarea unui sistem de accesare a informațiilor privind programele și activitățile destinate sprijinirii femeilor, precum și posibilitatea de participare la acestea;
- activități de reconciliere a vieții profesionale cu viața de familie, prin promovarea coresponsabilității și împărțirea egală a sarcinilor domestice și parentale între femeie și bărbat, facilitarea accesului la serviciile de îngrijire a copiilor (Guvernul României, 2005, p. 305-306).

În continuare, vom prezenta situația ocupării femeilor, pentru a analiza în ce măsură reprezintă un grup vulnerabil pe piața muncii și care ar fi categoriile cu vulnerabilitate ridicată în cadrul acestora.

2.2. Situația ocupării femeii în România

Situația ocupării femeilor din România nu poate fi definită drept una problematică la nivel general. Cu o tradiție consolidată din perioada socialistă, femeile au niveluri de educație și participare pe piața muncii relativ ridicate. Sectorul și tipul de

incluziunii sociale și întărirea capacității administrative. *Unul dintre obiectivele specifice îl reprezintă Promovarea egalității de gen și combaterea excluziunii sociale a femeilor.*

ocupații în care sunt angrenate, forma de contract și alte asemenea aspecte pot conduce însă la o situație vulnerabilă pentru anumite categorii de femei. Economia socială poate reprezenta pentru acestea o formă de suport, o oportunitate pentru a-și rezolva nevoile de integrare și realizare profesională.

2.2.1. Ocuparea femeilor în raport cu media europeană

Ocuparea feminină urmează modelul general al ocupării din România (și pentru bărbați) cu niveluri reduse și tendință descendentă.

La nivelul anului 2010, rata de ocupare a femeilor (20-64 de ani) din România are una dintre cele mai scăzute valori din Europa: 55,9% (media Uniunii Europene este de 62,1%)¹. Nivelul ocupării feminine din România este comparabil cu cel din țările sudice, precum Spania, Grecia, Italia (care au tradițional un pattern al participării reduse a femeilor pe piața muncii), fiind mult mai scăzut decât țările nordice (cu ponderi de peste 70%) și chiar față de majoritatea țărilor foste socialiste.

Evoluția ocupării în rândul femeilor după 1989 a urmat un traseu diferit de statele europene dezvoltate. Dacă în spațiul occidental a avut loc o creștere lentă, dar constantă a ocupării, în cazul României, trendul a fost constant descendent. De la cote mult mai ridicate comparativ cu majoritatea țărilor vestice în timpul perioadei comuniste (ca urmare a unor măsuri de încurajare, dar și de constrângere), după 1989, multe femei au devenit pensionare (prin pensionare anticipată), șomere, persoane descurajate sau casnice care au renunțat să mai caute un

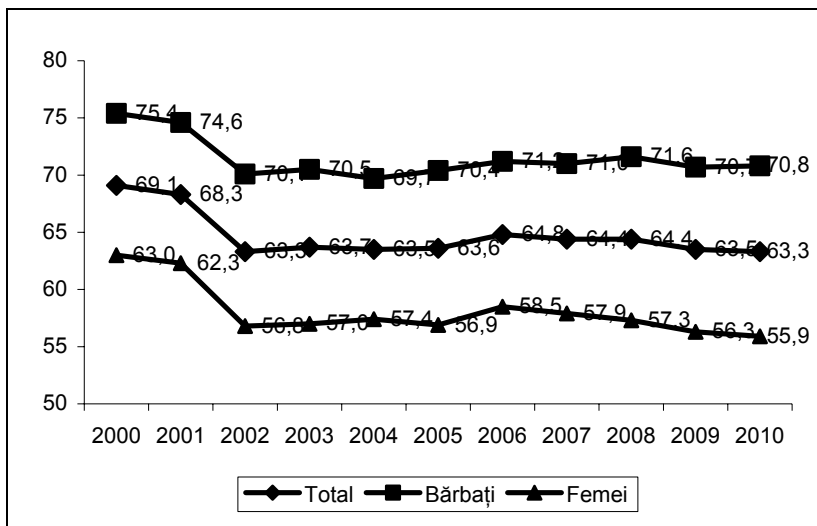
¹ Prin politicile formulate la nivel european se urmărește atingerea unui grad de ocupare atât al femeilor, cât și al bărbaților de 75%, până în anul 2020 (conform Strategiei europene – Europe 2020).

loc de muncă. Numai față de anul 2000, rata ocupării femeilor a scăzut cu 7 puncte procentuale.

2.2.2. Ocuparea femeilor în raport cu bărbații

Femeile au fost afectate de scăderea gradului de ocupare într-o proporție mai mare decât bărbații. Diferența în ratele de ocupare ale femeilor și bărbaților este considerabilă și constantă în timp. În ultimii ani, aceasta s-a mărit, probabil pe fondul crizei economice, care a afectat într-o mai mare măsură populația feminină.

Graficul nr. 3 - Evoluția ratei ocupării femeilor comparativ cu cea a bărbaților

Sursa: Eurostat.

Un grad de ocupare mai scăzut decât al bărbaților se înregistrează cu precădere la populația feminină cu nivel de

educație scăzut și mediu, decalajul păstrându-se constant în timp. Femeile cu studii superioare au șanse aproximativ egale cu ale bărbaților în ocuparea unui loc de muncă, fapt reflectat de diferențele mici în gradul de ocupare înregistrat la nivelul celor două categorii de populație.

Rata șomajului la femei era de 6,5% în 2010, mai scăzută decât la bărbați (7,9%). Șomajul scăzut al populației feminine care pare să descrie o situație pozitivă pe piața muncii a acestora are însă multiple explicații negative: rata de ocupare mai scăzută, ponderea mai ridicată a casnicilor, ponderea ridicată în rândul lucrătorilor familiari neremunerați etc.

În Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012, se arată că, „la nivelul pieței muncii, încă persistă segregarea profesională pe sexe, în sensul că în anumite domenii de activitate economică sunt implicate preponderent femeile (domenii cum ar fi sănătatea, educația, administrația publică etc.), în timp ce alte domenii sunt dominate de bărbați (domenii cum ar fi industria grea, armata etc.). Această segregare profesională determină diferențieri de remunerare între femei și bărbați, avându-se în vedere că domeniile puternic feminizate sunt mai prost plătite decât domeniile preponderent masculine”¹.

În România, comparativ cu celelalte state europene, diferența de salarizare dintre femei și bărbați nu este ridicată și se află într-o tendință descendentă. Dacă în 2004 era de 14%, în prezent este sub 9%, considerabil mai scăzută față de media statelor membre, de 17,2% (Eurostat). România se înscrie în categoria țărilor cu diferență scăzută, de sub 10%, alături de Italia, Malta, Polonia, Slovenia, Portugalia și Belgia. Pentru comparație, există diferențe

¹ <http://www.mmuncii.ro/publ/imagemanager/images/file/Legislatie/HOTA-RARI-DE-GUVERN/HG237-2010.pdf>.

de peste 20% în Slovacia, Țările de Jos, Cipru, Germania, Regatul Unit, Lituania și Grecia și de peste 25% în Republica Cehă, Austria și Estonia.

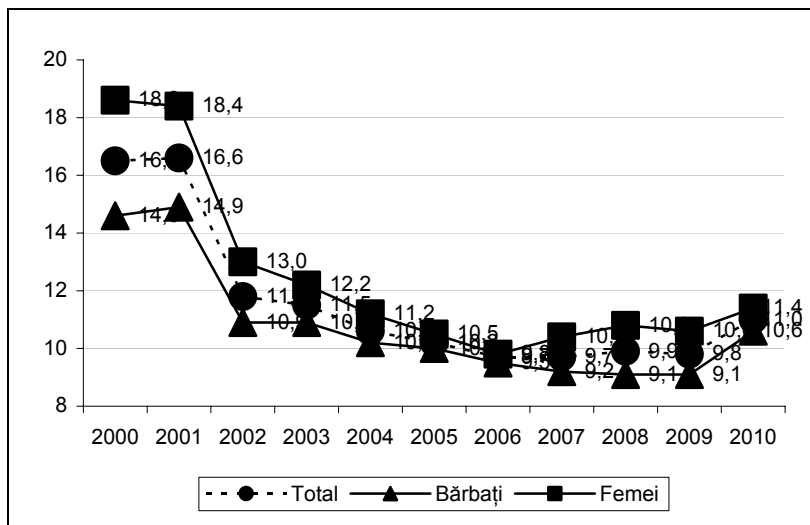
Indicatorul ar putea arăta o situație pozitivă pe piața muncii a femeii în România, însă o serie de aspecte mai puțin pozitive se află în spatele acestei valori. Diferența de salarizare indică în fapt diferențele de modalități de lucru pentru femei. O diferență crescută este caracteristică unei piețe a muncii segregată (de exemplu, Cipru, Estonia, Slovacia, Finlanda), dar și unei piețe a muncii în care un procent important de femei lucrează cu jumătate de normă (de exemplu, Germania, Regatul Unit, Țările de Jos, Austria, Suedia). Diferența mică de salarizare este caracteristică țărilor al căror procent de ocupare a forței de muncă pentru femei este scăzut și reflectă slaba participare a femeilor puțin calificate sau necalificate pe piața forței de muncă.

2.2.3. Flexibilitate, ocupare cu timp parțial

Peste două treimi dintre femeile din România ocupă un loc de muncă salarizat. Procentul crescut al persoanelor salariate în totalul femeilor ocupate evidențiază gradul relativ înalt al stabilității locului de muncă, dar și premisele unei anumite rigidități în ce privește posibilitatea de gestionare a timpului dedicat muncii și de împăcare a sarcinilor profesionale cu cele familiale.

Nu întâmplător, la nivelul statelor europene, ocuparea cu timp parțial de lucru este preponderent caracteristică populației feminine (la nivelul UE-25, aproximativ o treime dintre femei sunt ocupate în regim parțial de lucru, comparativ cu mai puțin de 8% dintre bărbați). Situația din România este una atipică, ocuparea parțială a femeilor fiind de 3 ori mai scăzută (11,4%) și comparabilă cu cea care se înregistrează la nivelul bărbaților (10,6%).

Graficul nr. 4 - Ponderea celor angajați cu timp parțial de muncă în totalul angajaților

Sursa: Eurostat.

Programul parțial acoperă cu preponderență categoria lucrătorilor familiari neremunerați (20% dintre femeile ocupate se concentrează în categoria lucrătorilor familiari neremunerați) și numai într-o mică măsură pe cea a lucrătorilor pe cont propriu. Femeile sunt suprareprezentate în categoria lucrătorilor familiari neremunerați (peste două treimi din această categorie sunt femei) și sunt subreprezentate în categoria patronilor (mai puțin de un sfert din această categorie sunt femei) sau a lucrătorilor pe cont propriu (numai aproximativ 30% sunt femei).

Această distribuire a ocupațiilor part-time semnalează o vulnerabilitate financiară crescută a populației feminine angrenate în aceste ocupații. Comparativ cu bărbații, femeile sunt, prin urmare,

mai dependente economic și au o libertate de organizare a programului de lucru mai mică.

2.3. Factori explicativi

2.3.1. Orientări valorice

Modelul tradițional al familiei, în care bărbatul este capul familiei și cel care asigură venitul, iar femeia este casnică și are grijă de familie și copii, este puțin susținut în România. Participarea femeii pe piața muncii este larg răspândită. Românii susțin un rol dublu pentru femei – de soție și mamă și de lucrătoare pe piața muncii. Se consideră că este bine ca femeia să lucreze, întrucât acest fapt îi asigură independența și contribuie la bunăstarea familiei, fără să aibă efecte negative asupra copiilor.

În același timp însă, marea majoritate (inclusiv femeile) consideră că familia și copiii reprezintă condiții esențiale ale realizării sale. Deschiderea către participarea pe piața muncii a femeii este explicabilă prin considerarea acesteia drept o opțiune complementară, și nu contradictorie cu responsabilitățile vieții de familie. Cu alte cuvinte, în atitudini, românii susțin egalitatea de gen și realizarea profesională a femeii numai dacă acestea nu sunt conflictuale cu viața de familie. Femeile sunt definite și se autodefinesc prin rolul lor legat de familie și copii (Popescu, 2009).

2.3.2. Munca domestică

În România, majoritatea nevoilor domestice sunt acoperite prin munca neplătită a membrilor familiei. Estimări recente arată că numărul de ore petrecut în gospodărie este comparabil cu cel petrecut pentru activități productive (Hărăguș, 2005).

Multiple analize pe familia românească confirmă distribuția inegală a rolurilor: majoritatea treburilor casnice revin femeii.

Bărbatul se ocupă cu muncile mai grele, precum reparațiile din casă sau ale automobilului, femeia cu restul: treburile gospodărești - gătit, spălat, călcat, curățenie -, dar și creșterea și îngrijirea copilului. Cele mai egalitate sarcini sunt cele legate de creșterea copilului. În educația pentru viață și formarea copilului, ambii parteneri se implică în mod egal. Nici în Europa Occidentală nu se poate vorbi de o distribuție egală a rolurilor domestice, însă tendința de egalizare este mult mai accentuată.

Analizând munca domestică, se desprinde și o altă concluzie importantă: familiile din România au un standard de viață scăzut, această situație perpetuând inegalitatea de gen în familie. Femeia are astfel două servicii, unul pe piața muncii și altul acasă (Zamfir și Zamfir, 2000). Sensibilizarea bărbaților și încurajarea acestora să preia unele dintre responsabilitățile familiale reprezintă și la nivel european o prioritate, foarte greu însă de implementat.

Deși inegalitatea de gen se păstrează în privința rolurilor performante în familie, aceasta nu se menține și în privința deciziei. Majoritatea familiilor românești iau deciziile în familie împreună. În familiile în care deciziile nu se iau democratic, în mod surprinzător probabil, puterea de decizie a femeii este mai ridicată. Pe lângă implicarea mai mare în treburile casnice, femeia are și o putere de decizie mai mare în administrarea acestora. Femeia face mai multe în gospodărie și pentru creșterea copiilor, dar și decide într-o mai mare măsură ce trebuie făcut (Popescu, 2007, 2009).

2.3.3. Standardul de viață scăzut al familiei și accesul scăzut la servicii de suplinire a muncilor domestice

Muncile casnice sunt performate de către membrii familiei și în interiorul familiei pentru că nu își permit să apeleze la servicii specializate. În România, oferta de servicii publice care să

compenseze muncile domestice înregistrează un regres începând cu anii 1990, în timp ce oferta de servicii private rămâne foarte costisitoare și slab dezvoltată. Suportul pentru activitățile domestice vine de la familia extinsă sau de la vecini, prieteni etc., și nu de la servicii specializate.

De exemplu, datele studiului Generații și gen (UNFPA, 2005) arată că, în creșterea copilului, cele mai des menționate surse ale ajutorului sunt reprezentate de „mama”, „soacra” sau „bunica” (totalizând aproximativ 80%). Destul de rar respondenții au menționat forme de ajutor instituționalizat pentru creșterea copilului. Alte forme posibile de îngrijire sunt menționate de către o mică parte a populației. Dacă aproape 80% dintre respondenți au apelat la grădiniță (datorită funcției educative și probabil și datorită obligativității anului pregătitor pentru școală), la creșă au apelat numai 15%, la dădacă sau bonă numai 4%, iar la centre de tip internat sau centre de zi aproximativ 1%. Instituția grădiniței rămâne singurul suport larg accesat în formarea și îngrijirea copilului.

Dacă, în cadrul segmentului de vârstă 3-6 ani, rata brută de cuprindere în învățământul preșcolar a crescut în ultimii ani, ajungând în 2010 la o valoare de 78,4%, astfel încât peste 91% dintre copiii intrați în clasa I au frecventat anterior grădinița¹, cuprinderea copiilor de vârstă mică, de 0-3 ani, rămâne foarte scăzută.

Numărul creșelor a scăzut dramatic imediat după anul 1989, cererea depășind cu mult numărul de locuri disponibile. Dacă în

¹ *Date din Raportul privind starea învățământului în anul 2010, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, 2010, <http://www.edu.ro/index.php?module=uploads&func=download&fileId=12866>.*

1990 erau 840 de creșe, în prezent există mai puțin de 300¹. Se estimează că aproximativ 3,3% din totalul copiilor de 0-3 ani sunt cuprinși într-o formă instituționalizată de îngrijire: ponderea este una dintre cele mai scăzute la nivel european: Danemarca (83%), Suedia (66%), Finlanda (35,7%), Franța (27%), Irlanda (15%), Austria (10%), Germania (9,3%), Cehia (0,5%).

Oferta de servicii publice în domeniul îngrijirii copiilor este nu numai redusă, dar și mult diferențiată, în funcție de tipul localității și mediul de rezidență. Dacă numărul locurilor în creșe și grădinițe este insuficient la nivelul orașelor mari, problema capătă accente dramatice la nivelul orașelor mai mici și în mediul rural. Politicile fiscale și publice nu încurajează dezvoltarea serviciilor private de îngrijire a copiilor². Părinții nu beneficiază de deduceri fiscale ale acestor costuri, iar subvenționarea serviciilor prin programul de tichete pentru creșă este puțin aplicată de către angajatori.

Externalizarea sarcinilor domestice ca ajutor plătit în gospodărie sau cumpărarea serviciilor necesare de pe piață (mâncat în oraș, apelarea la spălătorii și curățătorii, la servicii specializate de curățenie a casei etc.) este foarte puțin răspândită în România. Numai 1,7% dintre respondenți au răspuns că apelează la servicii plătite de acest tip (conform datelor studiului Generații și gen al UNFPA, 2005). Valoarea indică nu o nevoie scăzută de astfel de servicii, ci, ca și în cazul serviciilor de îngrijire a copilului, imposibilitatea procurării lor.

¹ http://www.avocatnet.ro/content/articles/id_24631/Centre-speciale-de-ingrijire-a-copiilor-mai-mici-de-3-ani-proiect-aprobat-de-Senat.html#ixzz1O9Xe3GFE.

² *Un proiect de lege care urmează a fi aprobat reglementează înființarea mai multor tipuri de servicii de îngrijire și educare a copiilor cu vârste cuprinse între 3 luni și 3 ani, ai căror părinți muncesc, și introduce și un cadru legal privind bonele și activitatea de baby-sitting.*

2.3.4. Flexibilitatea scăzută la locul de muncă

Gradul de flexibilitate pe piața muncii depinde atât de politicile promovate de stat (încurajarea locurilor de muncă part-time, garantarea concediilor pentru îngrijirea copilului etc.), cât și de disponibilitatea angajatorului de a oferi un mediu propice pentru împăcarea celor două categorii de sarcini.

În spațiul statelor europene dezvoltate, contractele de muncă part-time sunt considerate o soluție adecvată pentru femeile care doresc reintegrarea pe piața muncii, în condițiile performării obligațiilor familiale. Ocupațiile part-time ale femeilor din România reprezintă în mică măsură o soluție pentru reconcilierea vieții de muncă cu viața de familie, ca urmare a faptului că nu asigură un nivel decent al veniturilor din muncă și o bună protecție a angajatului la locul de muncă.

Disponibilitatea pentru asigurarea unui mediu flexibil de lucru este destul de redusă în rândul angajatorilor din România. O proporție scăzută a angajaților salariați (aprox. 15%) are posibilitatea de a-și aranja timpul de lucru într-un mod flexibil, care să permită rezolvarea problemelor personale. Angajații cu contracte pe perioadă determinată par a avea o libertate mai crescută - 20% față de 14% dintre angajații cu contract de muncă pe perioadă nedeterminată (conform datelor studiului Generații și gen al UNFPA, 2005).

2.4. Integrarea pe piața muncii prin economia socială

Dezvoltarea unor programe de creare de locuri de muncă de tipul economiei sociale ar putea contribui la îmbunătățirea situației femeilor pe piața muncii, reprezentând pentru acestea o formă de suport, o oportunitate pentru a-și rezolva nevoile de integrare și realizare profesională.

Din analiza situației prezentate anterior, putem identifica mai multe categorii problematice din punct de vedere al ocupării:

- femeile cu nivel scăzut de pregătire și/sau calificare neadecvată pe piața muncii;
- femeile din mediul rural, a căror ocupație formală este cel mai adesea cea de lucrător familial neremunerat;
- femeile cu mulți copii, fără experiență pe piața muncii sau cu o perioadă îndelungată de pauză care face extrem de dificilă reintegrarea;
- femeile rome, în special cele din comunități tradiționale: nu reprezintă o categorie problematică în sine, ci prin cumulul de problemele identificate și la celelalte categorii – sunt adesea fără educație și calificare, au mulți copii și trăiesc în mediul rural.

De asemenea, se pot identifica mai multe aspecte problematice ale ocupării femeii:

- locuri de muncă inadecvate educației și calificării categoriilor cu probleme;
- slabă dezvoltare a locurilor de muncă cu timp parțial, care să dea posibilitatea armonizării muncii cu viața de familie;
- flexibilitate redusă a programului de lucru pentru femeile cu copii;
- insuficiente alternative de îngrijire a copiilor în afara familiei;
- insuficiente servicii prin care se pot externaliza o parte a treburilor gospodărești.

Economia socială se adresează acestor grupuri vulnerabile și poate rezolva problemele identificate. Ea poate reprezenta o alternativă viabilă la problema timpului parțial de lucru și a

flexibilizării programului. De asemenea, poate reprezenta o soluție pentru dezvoltarea serviciilor de îngrijire a copiilor sau de externalizare a treburilor gospodărești.

2.5. Direcții de acțiune a proiectelor de ES pentru femei aflate în dificultate

Dacă în trecut proiectele de economie socială erau de dimensiuni reduse și aveau un caracter mai degrabă local, odată cu anul 2008, an în care s-au deschis oportunități de finanțare generoasă prin Fondul Social European, Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane, proiectele de economie socială au cunoscut o dezvoltare fără precedent, acoperind tot mai mulți beneficiari, la nivel județean și regional.

Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse, devenită prin reorganizare Direcția Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați din cadrul Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale, este instituție parteneră în o serie de astfel de proiecte, menționate și în Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012:

- Proiectul „Femei și bărbați - aceleași șanse pe piața muncii”;
- Proiectul „Rețeaua de centre-pilot pentru femei - ESTHIA”;
- Proiectul „Antreprenoriatul și egalitatea de șanse. Un model interregional de școală antreprenorială pentru femei”
- Proiectul „Fem. RRom - Îmbunătățirea accesului femeilor de etnie romă pe piața muncii și sprijinirea economiei sociale”;
- Proiectul „Parteneriat pentru dezvoltarea mecanismelor de implementare a egalității de șanse pe piața muncii pentru femeile române”.

În continuare, vom prezenta câteva astfel de proiecte, atât dintre cele de anvergură, la nivel interregional, cât și dintre cele de dimensiuni mici, cu intervenție la nivel local. Proiectele de economie socială sunt complexe, îmbinând domeniul social cu profitabilitatea economică. Nu se poate vorbi de o singură direcție de acțiune, ci despre direcții multiple, orientate spre: **formarea continuă a femeilor aflate în dificultate, flexibilizare, creșterea accesului pe piața muncii.**

1. Flexibilizarea ocupării

Economie socială cu bijuterii Swarovski

Proiectul Asociației Touched Romania, început în 2006, face parte din seria proiectelor cu caracter mai degrabă local și cu un număr mai redus de beneficiari, inițiat în prima etapă de dezvoltare a proiectelor de economie socială.

Centrul Maternal „Casa Agar” este destinat mamelor singure cu copii sau femeilor însărcinate aflate în situație dificilă. Pe lângă activitățile casnice pe care le fac împreună, mamele confecționează și bijuterii, ca un fel de terapie, dar și ca activitate economică productivă.

Centrul Maternal Rezidențial „Casa Agar” vizează prevenirea abandonului copiilor, oferind asistență, rezidență, hrană, îmbrăcăminte, medicamente, suport emoțional, psihologic și profesional mamelor care sunt în situația de a-și abandona copiii. După perioada de rezidență, sunt ajutate să se reintegreze în societate, prin găsirea unui serviciu, prin suport de grup, ajutor material și emoțional, plățirea creșelor și a grădinițelor pentru copii.

Pentru a susține financiar activitatea Centrului Maternal Rezidențial, a fost inițiată și o întreprindere socială, „Touched Collection”, în care rezidentele centrului maternal, voluntarii și angajații centrului realizează manual bijuterii, care apoi sunt vândute la târguri, companii, organizații nonprofit etc. Bijuteriile pot fi achiziționate și online.

Sursa: <http://www.economiesociala.net/m3-6-7-ro-De-la-terapie-cu-gablonturi-la-economie-sociala-cu-bijuterii-Swarovschi>.

2. Formare continuă și stimularea inițiativelor economice

Femei competente - femei active pe piața muncii

Proiectul¹ este implementat de CRFPA Dolj (Centru Regional de Formare Profesională a Adulților) în parteneriat cu AJOFM Dolj (Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă), AJOFM Harghita și AJOFM Caraș-Severin și a fost lansat în 2010.

Obiectivul proiectului este „dezvoltarea capitalului uman feminin, creșterea competitivității acestuia pe piața muncii, prin asigurarea de oportunități egale de învățare pe tot parcursul vieții și dezvoltarea unei piețe a muncii moderne, flexibile și incluzive care să conducă la integrarea pe piața muncii a unui număr de 700 de femei”.

Obiectivele specifice ale proiectului sunt:

- *Dezvoltarea educației continue în rândul femeilor, prin promovarea de oferte educaționale de calitate și relevante pentru piața muncii, care să asigure oportunități egale de învățare pe tot parcursul vieții și îmbunătățirea șanselor de angajare.*

¹ <http://www.crfpa-dolj.ro/achizitii-publice/femei-competente-femei-active-pe-piața-muncii>.

- Dezvoltarea unor programe flexibile și personalizate de învățare și carieră, prin furnizarea de servicii integrate de informare, orientare și consiliere pentru un număr de 1400 de femei.
- Creșterea nivelului de educație și formare profesională al capitalului uman, femei, prin oferirea de programe educaționale și de formare profesională continuă specifice, care să furnizeze competențele și abilitățile cerute pe piața muncii pentru un număr de 700 de persoane.
- Se vor elabora și implementa metode inovatoare în vederea ocupării grupului-țintă, printr-o mai bună corelare între aptitudinile individuale, educație și potențialul de muncă și oportunitățile de pe piața muncii, prin îmbunătățirea capacității de ocupare a femeilor, prin creșterea gradului de calificare a persoanelor cu nivel scăzut de pregătire, prin recalificarea grupului-țintă pentru a corespunde cerințelor impuse de situația socioeconomică, prin stimularea participării la formare profesională, cu reprezentare echilibrată în funcție de mediul de proveniență, nivelul de studii și vârstă, prin flexibilizarea accesului la serviciile de informare, consiliere și orientarea carierei, prin furnizarea de informații în cadrul consilierii personalizate și a aspectelor cu privire la egalitatea de șanse, de gen și respectarea diversității.
- Creșterea gradului de participare la serviciile de consiliere și formare profesională de la 2% la minimum 7% în rândul femeilor, furnizarea serviciilor de consiliere profesională.

Egalitatea prin diferență. Accesul femeilor rome pe piața muncii

Proiectul ¹ îndreaptă atenția spre femeia de etnie romă și accesul acesteia pe piața muncii. Munca neplătită și/sau cea

¹ <http://femrom.ro/desprefemrom.html>.

plătită este una dintre activitățile prin care femeile rome contribuie la susținerea familiilor și comunității lor. Proiectul își propune să acționeze asupra factorilor și condițiilor care afectează șansele femeilor rome de a se implica în activități aducătoare de venit, care pot asigura atât bunăstarea și securitatea lor socială, cât și respectul din partea comunității rome și nerome.

În cadrul proiectului s-au identificat o multitudine de factori care îngreșesc accesul femeilor rome pe piața muncii. Acești factori sunt: *„lipsa sau gradul redus al educației școlare; lipsa de acte de identitate; lipsa de informații despre posibilitățile de calificare/recalificare și de ocupare profesională; constrângerile de ordin familial și normele comunitare tradiționale referitoare la rolurile femeilor și relațiile de gen; lipsa de încredere și a stimei de sine pe care femeile rome și le cultivă și în urma interiorizării devalorizării lor atât în comunitățile proprii, cât și din partea populației majoritare; dificultatea reconcilierii vieții de familie cu activitatea profesională, datorată, printre altele, și lipsei serviciilor sociale accesibile în materie de îngrijire a membrilor de familie dependenți; atitudinea angajatorilor față de romi în general și față de femeile rome în special, bazată pe stereotipuri și prejudecăți, precum și practicile discriminatorii rezultate din acestea; lipsa de informații privind legislația oportunităților egale și antidiscriminării atât la femeile rome, cât și la angajatori; imaginea negativă despre romi promovată de mass-media, care descurajează angajatorii în raport cu angajarea romilor; tratamentul inegal al persoanelor de etnie romă în instituțiile administrației publice și în școli, cu repercusiuni negative asupra relației cu autoritățile și asupra șanselor ocupării unui loc de muncă.”*¹

¹ <http://femrom.ro/relevantaproiectului.html>.

Antreprenoriatul și egalitatea de șanse. Un model interregional de școală antreprenorială pentru femei

Menționat și în *Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012*, face parte din seria celor de mari dimensiuni și cu nivel de implementare regional finanțate din Fondul Social European. Proiectul a fost inițiat de către Universitatea din Oradea, Facultatea de Științe Economice și a avut ca obiectiv stimularea implicării femeilor, în general, și a femeilor din mediul rural, în special, în inițierea și dezvoltarea propriei afaceri.

Proiectul este finalizat, iar rezultatele indică crearea unor perspective pentru multe femei din regiune:

- 1800 de femei instruite în cadrul Școlii Antreprenoriale și 1800 de planuri de afaceri realizate de acestea;
- 724 de planuri de afaceri evidențiate și promovate în cadrul proiectului, prin intermediul site-ului www.antres.ro;
- 115 planuri de afaceri care au stat la baza inițierii de afaceri premiate în bani;
- 72 de formatori de competențe profesionale în domeniul antreprenoriatului instruiți în cadrul proiectului;

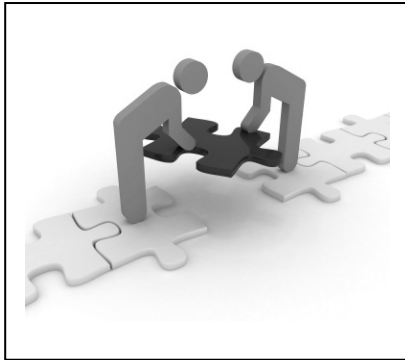
Prezintă, de asemenea, și rezultate concrete:

- 72 de locuri de muncă nou create;
- un curs de formare de formatori (100 ore) certificat la nivel național;
- un volum final și numeroase suporturi de curs.

Sursa: <http://www.antres.ro>.

3. Creșterea șanselor de acces pe piața muncii al femeilor aflate în risc de excluziune socială

Incubatoare de întreprinderi sociale

Proiectul este implementat de Blocul Național Sindical și are ca scop integrarea și reintegrarea pe piața muncii a persoanelor care provin din grupuri sociale dezavantajate sau vulnerabile, înființarea unor firme bazate nu atât pe profit, cât pe dezvoltarea de abilități și recompensarea angajaților

din profitul scos de acestea.

Grupurile vulnerabile cărora se adresează acest proiect sunt:

- persoane cu dizabilități fizice sau mentale;
- persoane provenind din familii numeroase sau monoparentale;
- persoane care aparțin grupurilor etnice minoritare;
- persoane fără educație sau pregătire profesională;
- femei;
- persoane dependente de droguri;
- victime ale violenței în familie;
- persoane afectate de boli care le influențează viața profesională și socială;
- imigranți;
- refugiați;
- persoane care trăiesc din venitul minim garantat;
- persoane care trăiesc în comunități izolate;

- victime ale traficului de persoane;
- persoane afectate de boli ocupaționale.

Programul își dorește să scoată indivizii dezavantajați din zona de asistență sau protecție socială, din izolarea impusă de societate și să-i reintegreze pe piața muncii, să îi ajute să obțină beneficii economice, dezvoltându-și abilitățile, și să le ofere o stabilitate socială.

Sursa: <http://www.intreprinderesociala.ro/ro/>.

Crearea și promovarea de instrumente de economie socială în scopul incluziunii pe piața forței de muncă a grupurilor defavorizate

Proiectul este implementat începând cu iulie 2010 de „AUR”- Asociația Națională a Specialiștilor în Resurse Umane, împreună cu Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, S.C. SIVECO România S.A., Fundația Post Privatizare și Coaliția KARAT, cu sediul în Varșovia, Polonia.

Obiectivul general al proiectului este „dezvoltarea structurilor economiei sociale în scopul integrării pe piața muncii a grupurilor defavorizate supuse riscurilor de excluziune socială (persoane de etnie romă, femei cu vârsta de peste 45 de ani în căutarea unui loc de muncă, tineri peste 18 ani care părăsesc sistemul social de protecție și familiile monoparentale) din trei regiuni ale României”.

Obiectivele specifice ale proiectului sunt:

- îmbunătățirea capacității de susținere a economiei sociale de către entitățile economiei sociale;
- promovarea capacității de a ocupa un loc de muncă de către persoanele supuse riscurilor de excluziune socială (30 de persoane de etnie romă, 30 de femei cu vârsta peste

- 45 de ani în căutarea unui loc de muncă, 30 de tineri peste 18 ani care părăsesc sistemul social de protecție și 30 de părinți din familii monoparentale);
- îmbunătățirea capacității a 160 de actori ai economiei sociale (100 de lucrători sociali și 60 de specialiști în economia socială) de a susține mai activ dezvoltarea acestui segment al economiei naționale;
 - proiectul contribuie la realizarea obiectivului general al POSDRU, prin facilitarea accesului grupurilor defavorizate la activități menite să le îmbunătățească capacitatea de a ocupa un loc de muncă în cadrul economiei sociale și să îi sprijine în procesul de integrare pe piața muncii.

Sursa: <http://www.economiesociala.net/m2-1-15-ro-Crearea-și-promovarea-de-instrumente-de-economie-sociala-în-scopul-incluziunii-pe-pia355a-for355ei-de-munc259-a-grupurilor>.

Femei și bărbați - aceleași șanse pe piața muncii

Menționat și în *Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012*, proiectul face parte din categoria celor de mari dimensiuni, cu beneficiari numeroși și nivel de implementare regional, finanțate din Fondul Social European, Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013. Proiectul a fost inițiat de către Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați, având ca partener Centrul Parteneriat pentru Egalitate și este în desfășurare. Proiectul își propune să promoveze principiul egalității de șanse pentru femei și bărbați pe piața muncii, la nivelul administrației publice centrale și locale, al societății civile și al opiniei publice din România.

Printre rezultatele așteptate ale proiectului se numără:

- instruire și formare pentru 786 de persoane formate în domeniul egalității de șanse pentru femei și bărbați, în domeniul gender mainstreaming, în domeniul dezvoltării organizaționale, în domeniul dezvoltării și managementului proiectelor de gen, în comunicare publică și interinstituțională;
- publicații, materiale și instrumente de lucru – o cercetare sociologică națională privind stereotipuri, prejudecăți și discriminări de gen pe piața muncii, un ghid practic pentru promovarea egalității de șanse pentru femei și bărbați pe piața muncii, pliante de informare, suporturi diferite de curs;
- rezultate ale activităților de conștientizare și diseminare de bune practici - 42 de campanii de conștientizare pe teme de gen, câte una în fiecare județ al țării și în municipiul București, 42 de conferințe de presă la nivel național, 3 întâlniri interregionale de schimb de experiență și bune practici, o întâlnire transnațională de schimb de experiență și bune practici.

Sursa: http://www.stpsudmuntenia.ro/docs/egalitate_sanse_femei_si_barbati_aceleasi_sanse_pe_piața_muncii.pdf.

Rețeaua de centre pilot pentru femei Esthia

Menționat și în *Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012*, proiectul inițiat de ANES și aflat în desfășurare face parte din seria celor de anvergură, finanțat prin FSE. Scopul proiectului este crearea unei rețele de centre de sprijin pentru femei care să faciliteze accesul egal la piața muncii, la servicii de formare inițială și continuă, precum și inserția pe piața muncii a femeilor aflate în situație de risc sau

marginalizare și creșterea gradului lor de informare cu privire la drepturile de care dispun pe piața muncii.

Concret, în cadrul proiectului se intenționează dezvoltarea a 6 centre pilot - 3 centre pilot fixe în 3 regiuni ale României și 3 centre mobile care vor oferi servicii de consultanță cu privire la oportunitățile de formare și angajare, activități de orientare, inclusiv activități de informare și consiliere vocațională, consultanță juridică pentru victimele violenței domestice și ale traficului de persoane și servicii de sprijin pentru concilierea vieții private cu viața profesională.

Sursa: <http://www.legestart.ro/Hotararea-237-2010-aprobarea-Strategiei-nationale-egalitatea-sanse-intre-femei-barbati-perioada-2010-2012-Planului-general-actiuni-implementarea-Strategiei-nationale-ega-%28MzUwNDI1%29.htm>.

Femei de carieră - de ieri, de azi și de mâine

Proiectul, inițiat de Asociația „Centrul Regional de Inițiere și Servicii” din Sighetu-Marmației în 2010, cu parteneri naționali și transnaționali, face parte, de asemenea, din seria celor finanțate prin Fondul Social European, de mari dimensiuni și cu nivel de implementare regional (Maramureș, Brașov, București și Constanța). Obiectivul proiectului constă în crearea unei rețele naționale-transnaționale tip “umbrelă” de sprijin pentru accesul pe piața muncii al femeilor aparținând grupurilor vulnerabile.

Rezultatele estimate ale proiectului (se va finaliza în februarie 2012) vizează:

- acordare de consiliere, asistență medicală și socioprofesională pentru 2810 femei de diferite etnii, aparținând grupurilor vulnerabile din cele patru regiuni de implementare, din care 60 de persoane victime ale traficului de persoane;

- formare profesională pentru formatorii din economia socială: 420 de persoane din personalul partenerilor sociali, 100 de persoane din personalul organizațiilor societății civile, 10 persoane operatori mass-media, 20 de persoane experți mass-media;
- asistență și formare pentru 60 de persoane manageri ai autorităților publice locale și centrale.

Sursa: <http://www.en-joy.ro/index.php?item=847>.

Sacoșa de pânză

Sacoșa de pânză este un proiect local și cu un număr mai redus de beneficiari al Asociației „Viitor plus”, care își propune „să ofere populației o alternativă eco la pungile de plastic/hârtie, prin producția de sacoșe de pânză naturală. Proiectul a fost creat astfel

Sursa foto www.viitorplus.ro

încât să înglobeze principiile dezvoltării durabile: sunt folosite resurse locale bio sau naturale, aduce beneficii sferei sociale (angajații sunt persoane aflate în dificultate), are un mesaj educațional și urmărește să atingă anumiți indicatori economici” (conform site-ului de prezentare a proiectului).

Proiectul este realizat în cadrul unui atelier social mic, cu trei angajate femei aflate în dificultate, care au nevoie de ajutor pentru integrare socioprofesională și care lucrează în cadrul atelierului de inserție, și trei persoane cu handicap fizic, care lucrează la domiciliu.

Angajații din cadrul atelierului de inserție beneficiază de:

- învățarea unei meserii și a conduitei în relația cu un angajator;
- integrare într-un colectiv;
- acces la consiliere socială și orientare profesională;
- remunerare pentru munca prestată.

Persoanele cu handicap fizic care lucrează la domiciliu beneficiază de:

- posibilitatea de a lucra în condiții adaptate propriilor nevoi;
- șansa de a își crește veniturile;
- posibilitatea de a lucra și a susține o cauză nobilă.

Atelierul funcționează din septembrie 2009 și a fost lansat oficial odată cu predarea primei comenzi în octombrie 2009. Până la lansarea oficială, angajatele au învățat, de la doi maiștri specialiști, cum să croiască, să coasă la mașină și să eticheteze manual sacoșele de pânză.

Sursa: <http://www.viitorplus.ro/sacosadepanza>.

Capitolul 3

ROMII CA GRUP VULNERABIL

La nivelul Uniunii Europene, minoritatea romă, cea mai numeroasă prin cei aproximativ 10-12 milioane de romi din Europa, reprezintă un grup vulnerabil prioritar în vederea incluziunii sociale. În ciuda multitudinii acțiunilor europene intense pentru promovarea incluziunii sociale din ultimele două decenii, romii au în continuare o situație problematică și se confruntă cu fenomenul discriminării, deși se poate remarca o îmbunătățire a situației lor la nivel european, cel puțin prin prisma politicilor publice adoptate (European Parliament, 2006).

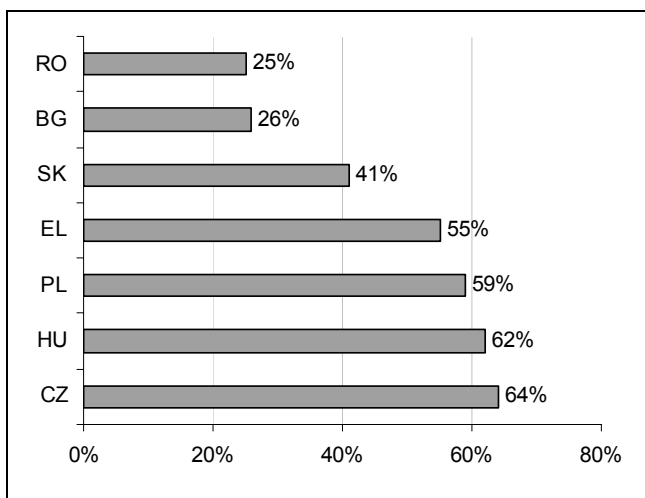
Populația de romi reprezintă un grup vulnerabil comparativ cu ansamblul populației pe mai toate dimensiunile vieții: standard de viață, educație, ocupare, locuire, sănătate, participare socială. Această minoritate etnică se confruntă cu probleme generalizate, care încep de la lipsa documentelor oficiale de identificare și se continuă cu lipsa educației, șomaj, stare precară a sănătății și a locuirii, discriminare și chiar segregare (Ionescu și Căce, 2006; Preda și Dumnică, 2003).

Conform Sondajului Uniunii Europene privind minoritățile și discriminarea¹, romii din România sunt printre cei mai puțin

¹ *Sondajul Uniunii Europene privind minoritățile și discriminarea - EU-MIDIS, 2009, realizat prin Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii*

discriminați la nivelul Europei. Numai unul din patru romi din România a menționat evenimente discriminatorii în ultimul an, comparativ cu peste jumătate din celelalte țări cuprinse în ancheta respectivă.

*Graficul nr. 5 - Rata medie de discriminare
(% persoane discriminate în ultimele 12 luni)*

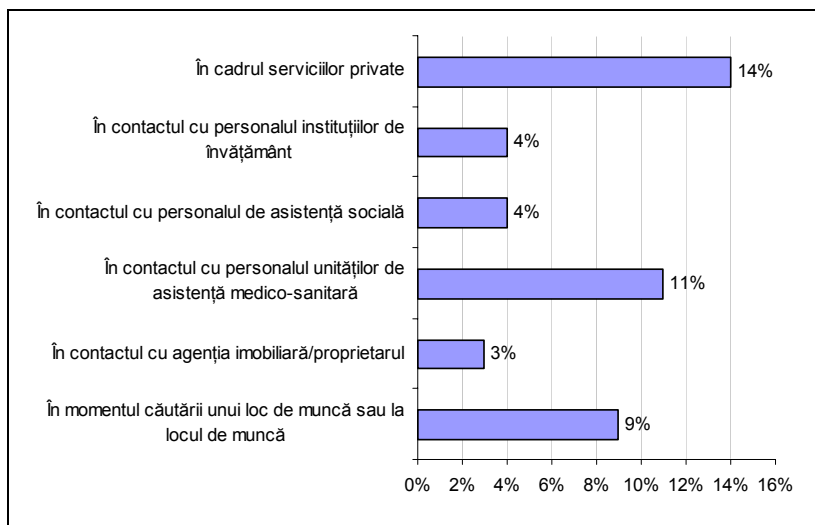
Sursa: Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2009, *EU-MIDIS, Date în obiectiv. Primul raport - Romii*, p. 4.

Discriminarea în domeniul „serviciilor private” este cea mai răspândită, urmată de discriminarea din partea personalului unităților medico-sanitare. Experiențele discriminatorii legate de locul de muncă se situează pe locul al treilea. Romii s-au simțit mai puțin discriminați în relația cu personalul instituțiilor de

Europene. Ancheta a fost desfășurată în următoarele state membre: Bulgaria, Republica Cehă, Grecia, Ungaria, Polonia, România și Slovacia.

învățământ, al instituțiilor de asistență socială sau în probleme legate de locuințe.

*Graficul nr. 6 - Experiențe specifice legate de discriminare
(persoane discriminate în ultimele 12 luni)*

Sursa: Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2009, EU-MIDIS, Date în obiectiv. Primul raport - Romii, p. 5.

În ciuda semnalelor pozitive în privința discriminării indicate de ancheta menționată, romii din România au un profil social dezavantajat:

- au un nivel de educație extrem de scăzut: 10% sunt analfabeți;
- au o situație ocupațională extrem de vulnerabilă: romii din România au cea mai mică pondere a unui loc de muncă remunerat, de numai 17%, comparabilă cu cea a Poloniei

(18%), dar mult mai scăzută față de restul țărilor: Republica Cehă - 44%, Grecia - 34%, Bulgaria - 32%, Ungaria - 31%, Slovacia - 25%;

- sunt segregați spațial: 66% dintre romii investigați din România locuiesc în comunități bine delimitate spațial, la niveluri comparabile cu Bulgaria (72%), Slovacia (65%) și Grecia (63%)¹.

Nivelurile ridicate de segregare spațială indică faptul că romii sunt izolați de societatea dominantă, ceea ce reprezintă o discriminare de facto ridicată și conduce la o discriminare percepută scăzută, deoarece contactul cu societatea dominantă este limitat. Cu alte cuvinte, romii din România se pot considera mai puțin discriminați pentru că interacționează mai puțin cu populația majoritară, și nu neapărat pentru că în fond nu sunt discriminați.

Și alte date, de data aceasta de natură obiectivă, indică o situație problematică a romilor și reprezintă argumente pentru considerarea lor ca un grup vulnerabil. Rata sărăciei romilor este mult mai ridicată decât cea pe ansamblul populației, precum și comparativ cu alte minorități etnice. *Aproximativ unul din trei romi sunt săraci:*

- rata sărăciei romilor era în 2008 de 31,3%, de 6 ori mai ridicată decât media națională;
- rata sărăciei extreme era de 7,7%, de peste 7 ori mai ridicată decât media națională.

Deși ponderea lor în populație este relativ scăzută (estimările din statisticile oficiale sau din anchete variază de la 3% la 8%),

¹ Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, EU-MIDIS, 2009. Date în obiectiv. Primul raport - Romii, p. 14.

romii reprezintă aproximativ o cincime din totalul populației sărace și peste un sfert din totalul populației sărace extrem¹.

3.1. Romii ca grup vulnerabil în documentele oficiale

În documentele oficiale, romii reprezintă categoria care apare cel mai frecvent în situație de vulnerabilitate, în relație cu toate problemele abordate de politicile publice, de la sărăcie și excluziune socială până la violența domestică, abuz, exploatare și trafic. Romii sunt menționați ca „grup vulnerabil”, „grup de risc”, „categorie prioritara în prevenirea/absorbția sărăciei și excluziunii sociale”, „grup defavorizat din punct de vedere al oportunităților ocupaționale”, „persoane dezavantajate pe piața forței de muncă” etc. (tabelul Grupuri vulnerabile în documente oficiale, p. 13).

În Planul național de dezvoltare 2007-2013 se arată că „segmentul populației de etnie romă se confruntă cu o gamă variată de probleme, cum ar fi: stoc educațional scăzut, lipsă de calificare și de experiență pe piața muncii, insuficienta participare la economia formală, număr mare de copii, lipsa locuinței sau condiții precare de locuit, lipsa actelor de identitate, stare de sănătate inferioară restului populației, lipsa proprietății asupra pământului pentru locuitorii de la țară. Populația roma este victima unui adevărat cerc vicios: marginalizarea produsă de deficitul multiplu de condiții susține prejudecăți și atitudini discriminatorii care agravează excluziunea socială, afectează participarea la educație și reduce semnificativ șansele integrării pe piața muncii” (Guvernul României, 2005, p. 296).

Romii au reprezentat o prioritate pentru politicile publice în toată perioada de după 1989, elaborându-se numeroase documente legislative, programe și proiecte de integrare și studii de evaluare a condițiilor lor de viață.

¹ Date furnizate de Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, Raport privind incluziunea socială în anul 2008, p. 59.

Legislație internațională

- *Directiva Consiliului 2000/43/CE din 29.06.2000 cu privire la implementarea principiului tratamentului egal între persoane, indiferent de originea rasială sau etnică;*
- *Directiva Consiliului 2000/78/CE din 27.11.2000 de creare a unui cadru general în favoarea tratamentului egal privind ocuparea forței de muncă și condițiile de muncă;*
- *Legea nr. 33 din 29.04.1995 pentru ratificarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, încheiată la Strasbourg la 1.02.1995;*
- *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din anul 1950;*
- *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale;*
- *Declarația universală a drepturilor omului din 10.12.1948.*

Sursa: <http://www.anr.gov.ro/html/Legislatie.html>.

Legislația națională în domeniu este generoasă și în acord cu cadrul stabilit de documentele internaționale.

Legi aplicabile în domeniul discriminării, implicit sau explicit cu privire la persoanele de etnie roma

- *Hotărârea de Guvern nr. 881 din 09.12.1998, publicată în Monitorul oficial, Partea I, nr. 478 din 14/12/1998, pentru declararea zilei de 18 decembrie Ziua Minorităților Naționale din România;*
- *Hotărârea de Guvern nr. 1206 din 27.11.2001, publicată în Monitorul oficial, Partea I, nr. 781 din 07/12/2001, pentru aprobarea Normelor de aplicare a dispozițiilor privitoare la dreptul cetățenilor aparținând unei minorități naționale de a folosi limba maternă în administrația publică locală, cuprinse în Legea administrației publice locale nr. 215/2001;*

- *Legea nr. 612/2002, publicată în Monitorul oficial nr. 851 din 26 noiembrie 2002, pentru formularea unei declarații privind recunoașterea de către România a competenței Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, în conformitate cu art. 14 din Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la New York, la 21 decembrie 1965;*
- *Legea nr. 48/2002, publicată în Monitorul oficial nr. 69 din 31 ianuarie 2002, pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare;*
- *Hotărârea de Guvern nr. 1194 din 27 noiembrie 2001 privind organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării;*
- *Hotărârea de Guvern nr. 1514 din 18 decembrie 2002, publicată în Monitorul oficial nr. 963 din 28 decembrie 2002, pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 1.194/2001 privind organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării;*
- *Ordonanța de Guvern nr. 77 din 28 august 2003 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare;*
- *Hotărârea de Guvern nr. 834 din 10.07.2003, publicată în Monitorul oficial, Partea I, nr. 526 din 22/07/2003, privind înființarea Centrului Național de Cultură al Romilor, ca instituție cu personalitate juridică în subordinea Ministerului Culturii și Cultelor;*
- *Hotărârea de Guvern nr. 430/2001 privind Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, publicată în Monitorul oficial, Partea I, la 28 aprilie 2006;*
- *Hotărârea nr. 522 din 19 aprilie 2006 pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 430/2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, publicată în Monitorul oficial nr. 371 din 28 aprilie 2006;*

- *Hotărârea de Guvern nr. 256 din 04.03.2003, publicată în Monitorul oficial, Partea I, nr. 171 din 18/03/2003, pentru aprobarea Programului privind elaborarea actelor normative necesare atribuirii în proprietate a unor terenuri agricole pentru romi.*

Sursa: <http://www.anr.gov.ro/html/Legislatie.html>.

Încă din anii 1990, a existat un organism de coordonare a politicilor pentru romi.

Cadrul instituțional

În februarie 1997 a fost înființat, în cadrul Guvernului României, Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale (DPMN), condus de un ministru delegat pe lângă primul-ministru, în cadrul căruia funcționa un compartiment guvernamental axat pe problematica romilor din România: Oficiul Național pentru Romi (ONR).

În februarie 2001, DPMN a fost reorganizat ca o structură a Ministerului Informațiilor Publice (MIP), schimbându-și denumirea în Departamentul pentru Relații Interetnice (DRI), în cadrul căruia funcționa și Oficiul Național pentru Romi (ONR).

În iulie 2003, DRI a trecut din componența fostului Minister al Informațiilor Publice (MIP) în cadrul Secretariatului General al Guvernului (SGG). Oficiul Național pentru Romi (ONR) își schimbă denumirea în Oficiul pentru Problemele Romilor (OPR).

În octombrie 2004 a fost înființată Agenția Națională pentru Romi (ANR), condusă de un președinte cu rang de secretar de stat, care a preluat atribuțiile Oficiului pentru Problemele Romilor (OPR) din structura Departamentului pentru Relații Interetnice.

Sursa: Agenția Națională pentru Romi,
<http://www.anr.gov.ro/html/Istoric.html>.

Continuarea eforturilor pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale cetățenilor de etnie romă reprezintă un obiectiv prioritar ¹ în domeniul incluziunii sociale pentru Guvernul României, pentru îndeplinirea căruia sunt prevăzute o serie de măsuri:

- favorizarea accesului acestui grup la serviciile de sănătate primară, prin creșterea numărului de persoane de etnie roma înscrise pe listele medicilor de familie;
- continuarea programelor de formare și pregătire a mediatorilor sanitari și a mediatorilor școlari;
- îmbunătățirea participării școlare a persoanelor de etnie romă, reducerea analfabetismului și a abandonului școlar;
- dezvoltarea programelor naționale destinate încadrării în economia formală, prin dezvoltarea de locuri de muncă plătite și creșterea abilităților profesionale;
- promovarea politicilor antidiscriminatorii, prin realizarea de campanii naționale de conștientizare.

Platforma europeană pentru incluziunea socială a romilor a fost lansată în aprilie 2009 și este concepută ca un cadru de cooperare consolidat, pe bază voluntară, între actorii relevanți pentru această problemă, respectiv între statele membre, instituțiile europene și reprezentanți ai romilor, în vederea schimbului de bune practici în domeniul incluziunii sociale. Cele 10 principii de bază comune privind incluziunea romilor sunt: politicile constructive, pragmatice și nediscriminatorii, vizarea clară, dar nu exclusivă, abordarea interculturală, obiectivul integrării în societatea tradițională, sensibilizarea la dimensiunea de gen,

¹ *Obiectivul prioritar 3 privind incluziunea socială din cadrul Raportului strategic privind protecția socială și incluziunea socială 2008-2010, Guvernul României, 2008, p. 29.*

transferul de politici bazate pe experiență, utilizarea instrumentelor comunitare, implicarea autorităților locale și regionale, implicarea societății civile, participarea activă a romilor (Guvernul României, ANR, 2010).

Există mai multe documente legislative care fac referire la situația romilor ca grup vulnerabil pe piața muncii și care propun diferite măsuri de integrare, între acestea, cele mai importante fiind: Strategia Guvernului privind îmbunătățirea situației romilor 2001-2010, Memorandumul comun de incluziune socială 2005-2010, Planul național de dezvoltare 2007-2013.

Deceniul de Incluziune a Romilor reprezintă un angajament politic internațional asumat de guvernele a nouă state central și est-europene (Bulgaria, Croația, Republica Cehă, Ungaria, Macedonia, România, Serbia, Muntenegru, Slovacia). Începând cu anul 2004, au fost elaborate Planurile naționale de acțiune, concentrate pe patru domenii prioritare: educație, sănătate, ocuparea forței de muncă și locuire, în paralel cu domeniile transversale - lupta împotriva sărăciei, a discriminării și a inegalității de gen. În privința ocupării, scopul central propus de Guvernul României este *de a crește numărul de persoane de etnie romă care (devenind economic active) să fie angajate oficial sau să conducă propriile lor afaceri*. Ca măsuri întreprinse în privința ocupării, planurile au vizat în principal:

- organizarea unei serii de evenimente de tipul „bursa locurilor de muncă pentru romi”;
- formarea specifică pentru membrii comunităților de romi și pentru tinerii care părăsesc școala timpuriu;
- programe de formare profesională pentru angajatori.

Memorandumul comun în domeniul incluziunii sociale prevede între măsurile de suport pentru dezvoltarea și incluziunea pe piața muncii a persoanelor aparținând minorității romilor:

- dezvoltarea de oportunități economice și crearea de locuri de muncă salariate;
- îmbunătățirea accesului la toate nivelurile de educație, completată cu accesul la nivelul educațional minim pentru generațiile tinere;
- identificarea și atribuirea de teren agricol în mediul rural și de terenuri pentru construcția de locuințe în sistem tradițional sau modern;
- sprijinirea activităților cu caracter fermier prin acordarea de credite cu dobândă scăzută și alte forme de sprijin (Guvernul României, Memorandumul comun în domeniul incluziunii sociale, 2005, p. 32) .

Strategia de îmbunătățire a situației romilor 2001-2010 a prevăzut ca direcție prioritară de acțiune *Economie, securitate socială*, având ca obiective specifice: creșterea eficienței măsurilor active destinate includerii romilor pe piața forței de muncă și reglementarea și promovarea unor măsuri active pentru beneficiarii de venit minim garantat, prin facilitarea accesului la cursuri de reconversie profesională.

Incluziunea romilor pe piața muncii este o direcție de acțiune importantă și în proiectul Strategiei 2011-2020, vizându-se stimularea creșterii ocupării forței de muncă în regiunile cele mai slab dezvoltate și a atractivității pentru investiții. Diversificarea ofertei locurilor de muncă pentru grupurile vulnerabile reprezintă, în cadrul acesteia, un obiectiv specific.

3.2. Situația ocupării romilor

Comparativ cu situația la nivel european, românii din România înregistrează o participare redusă pe piața muncii, dar au un comportament proactiv de inserție, apelând la oportunitățile informale de integrare. Ocuparea romilor este caracterizată

printr-o participare foarte scăzută pe piața formală a muncii, dar o participare ridicată la piața informală a muncii, fără mecanisme de securitate socială. Datele oficiale din Recensământul populației și gospodăriilor 2002 arătau că:

- mai puțin de un sfert (22,9%) din populația roma făcea parte din populația activă;
- dintre aceștia, 28,5% erau șomeri în căutarea unui loc de muncă;
- aproximativ 41% dintre persoanele ocupate lucrau în agricultură și 31% erau muncitori necalificați;
- peste 70% din populația roma nu avea nicio calificare sau desfășurau activități care nu necesită formare profesională;
- 41,7% din totalul populației roma erau muncitori zilieri;
- mai mult de 50% din populația roma au fost șomeri mai mult de 27 de luni.

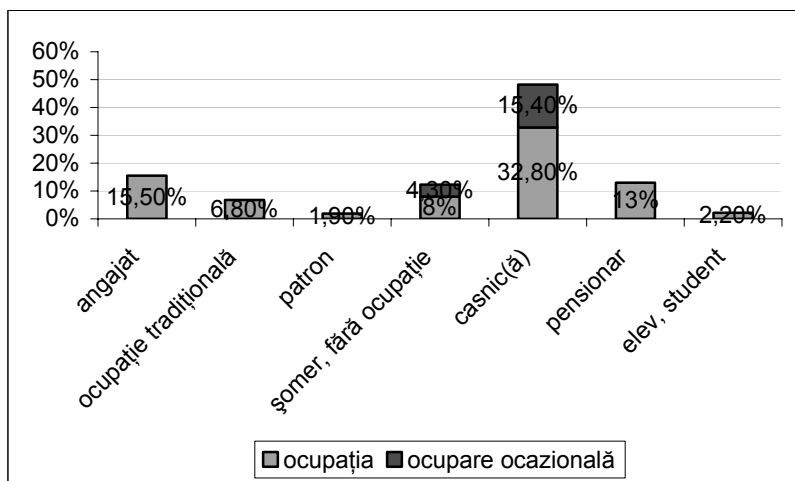
Sursele principale de venit sunt cele ocazionale, în mare parte din economia informală sau din ajutoarele sociale de la stat. Potrivit unor date mai recente¹, rata șomajului pentru comunitatea romă este de 24%, cea mai mare parte a populației roma desfășurând activități în economia subterană, iar 16% din populația romă trăiește exclusiv din ajutoarele sociale de stat.

Conform estimărilor recente din ancheta *Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România* (ICCV, Soros, 2010), numai aproximativ 27% din totalul populației rome de vârstă activă (15-64 de ani) este ocupată formal, iar în cadrul acesteia, două treimi sunt reprezentate de persoanele angajate, restul regăsindu-se în activități tradiționale, pe cont propriu sau antreprenoriat. Aproximativ 20% (dintre cei care se

¹ Date preluate din raportul *Economia socială și grupurile vulnerabile, Guvernul României, Agenția Națională pentru Romi, 2010.*

declară casnici/e sau fără ocupație) au prestat în ultima perioadă diferite munci ocazionale neformalizate.

Graficul nr. 7 - Ocupații la populația de romi

Sursa: ICCV, Fundația Soros, 2010, p. 34.

Femeile rome au o situație mai dezavantajată, ele reprezentând mai puțin de o treime din numărul total al populației roma angajate. De asemenea, ponderea femeilor casnice este de patru ori mai mare decât media națională. Aproape jumătate (48%) dintre femeile rome sunt casnice care nu au lucrat niciodată¹.

Există mai mulți factori care perpetuează situația vulnerabilă a femeii rome, atât la nivel individual - lipsa educației, căsătoria și nașterea precoce, munca în gospodărie și prea puțin în afara sa -, cât și la nivel colectiv - ideologia de gen tradițională și presiunile sociale ridicate, în special în cazul comunităților de tip tradițional.

¹ Guvernul României, ANR, 2011, proiectul Strategiei, p. 5.

Ca o consecință a modelului valoric tradițional, femeile acceptă situația lor de inferioritate și nu se gândesc să conteste ordinea socială existentă (Voicu și Popescu, 2009). În același timp, participarea socială a femeilor rome este foarte scăzută.

Factorii care contribuie decisiv la schimbarea acestei poziții de vulnerabilitate sunt *educația și participarea la munca plătită în afara casei*, chiar dacă această participare nu înseamnă neapărat angajare formală cu „acte în regulă” (Voicu și Popescu, 2009).

Desigur că nu toată populația de romi prezintă o situație vulnerabilă pe piața muncii. Există și romi integrați pe piața formală a muncii, cu slujbe bine plătite și celelalte beneficii aferente, chiar antreprenori de succes. Totuși, anchetele pe această temă¹ demonstrează că, în ciuda acestor cazuri de succes, marea majoritate a romilor muncesc în slujbe fără calificare, cu beneficii modeste, preponderent la negru, având o situație vulnerabilă și un trai modest, adeseori în sărăcie extremă.

3.3. Factori explicativi

Poziția de relativă excluziune a romilor pe piața muncii are drept explicație un complex de factori, atât la nivel individual - educație și aspirații scăzute, stare de sănătate proastă, condiții de locuit precare, familie numeroasă, nivel de trai foarte scăzut, mobilitate scăzută -, cât și la nivelul instituțiilor responsabile sau al angajatorilor - interesul scăzut al angajatorilor pentru romi, stereotipurile negative asociate, angajarea preponderent la negru, practicile discriminatorii sau implicarea redusă în viața comunității.

¹ De exemplu, ancheta Soros, ICCV, 2010 - Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România.

3.3.1. Educația și nivelul aspirațiilor

Romii au un nivel de educație mai scăzut în comparație cu populația majorității, fapt care le limitează accesul pe piața muncii, în contextul în care cererea pentru forța de muncă calificată este tot mai ridicată. În cazul tuturor generațiilor, performanța școlară a majorității indivizilor este plasată sub cerințele actuale ale pieței muncii. Învățământul primar și gimnazial spre care se orientează cei mai mulți romi se plasează sub nivelul cerut pentru o poziție bună pe piața muncii. O treime din populație are nivel primar de educație și jumătate - nivel gimnazial. Un sfert din populația aparținând minorității romilor declară că nu știe să scrie și să citească (ICCV, Soros, 2010, p. 55).

Romii prezintă, comparativ cu populația majoritară, un pattern paradoxal: generațiile mai tinere au un nivel de educație și calificare mai scăzut, comparativ cu generațiile mai vârstnice, care au reușit să dobândească o calificare în timpul regimului comunist. Aproape 10% dintre cei din generația matură au reușit să termine o școală profesională (ICCV, 2002). Tot în cadrul generației mature se găsește și cel mai mare procent de absolvenți de liceu comparativ cu celelalte generații.

Performanța școlară mai ridicată a romilor în perioada comunistă a condus la un acces mai larg pe piața muncii. Perioada anilor 1980-1990 este cea în care procentul romilor salariați a fost cel mai ridicat, de 45%. Ulterior, concomitent cu scăderea performanței școlare, procentul romilor angajați ca salariați a scăzut la 34% (ICCV, 2002).

În condițiile educației și calificării scăzute la nivel general și la nivelul generațiilor mai tinere în special, romii devin tot mai excluși de la slujbe pe piața formală a muncii, bine plătite și cu beneficii de securitate socială.

Nivelul scăzut de educație este veriga esențială în lanțul causal care determină situația problematică a ocupării, cea care generează un cerc vicios al sărăciei. Lipsa educației conduce la lipsa calificării, care implică posibilități limitate de angajare și care face să se orienteze către slujbe temporare, la negru, prost plătite, cumulând astfel dezavantaje pe termen lung.

3.3.2. Modelul familiei tradiționale

Gospodăriile de romi sunt numeroase, adesea pe mai multe generații. Romii preferă să trăiască în familii extinse, să se căsătorească la vârste timpurii și să aibă un număr crescut de copii. Căsătoria timpurie și nașterea la vârste fragede stopează participarea școlară în special a femeilor, contribuind la menținerea unui stoc educațional scăzut la nivelul etniei (Voicu și Popescu, 2006). Factorii care duc la căsătoria și nașterea timpurie în comunitățile de romi sunt atât de natură culturală, cât și de natură economică, accentuând același cerc vicios semnalat și în cazul educației.

Modelul tradițional al familiei favorizează problemele cu care se confruntă populația romă: sărăcie, educație scăzută, lipsa ocupării. Ideologia de gen de tip tradițional întreține poziția de inferioritate a femeii în familie și vulnerabilitatea sa crescută de pe piața muncii.

3.3.3. Ocuparea informală

Fiind o problemă a populației slab calificate în general, populația romă este mai afectată decât majoritatea din cauza caracteristicilor descrise anterior: nivel de educație scăzut, lipsa calificărilor. Romii nu au acces la sectorul formal, care necesită calificare, contract de muncă, sunt bine plătite și au beneficii

numeroase; în consecință, participă la sectorul cu slujbe temporare, slab calificate, prost plătite și cel mai adesea la negru.

Distribuția angajării pe ramuri ale economiei indică direcțiile potențial accesibile romilor, în funcție de calificările lor: domeniul agricol, al construcțiilor și domeniul industrial, în 40% din cazuri la o companie privată și fără un contract de muncă (ICCV, Soros, 2011).

3.3.4. *Sterotipuri negative și discriminare*

Aproximativ 52% dintre romi consideră etnia importantă pentru reușita în viață, aproape 50% consideră că este importantă pentru reușita copiilor la școală și 56% în obținerea unui loc de muncă (ICCV, Soros, 2010).

Lipsa de interes a angajatorilor pentru romi se datorează slabei calificări a acestora și secundar stereotipurilor etnice. Imaginea romilor care nu vor să muncească, care nu vor să se angajeze legal este predominantă chiar la nivelul celor care ar trebui să le faciliteze relația cu piața muncii formală, la nivelul reprezentanților AJOFM sau la nivelul autorităților locale (conform cercetării ICCV, Soros, 2010).

Dintre persoanele neocupate, 45% declară că apartenența etnică reprezintă motivul principal pentru care nu își găsesc un loc de muncă (ICCV, Soros, 2010). Așteptându-se la discriminare din partea angajatorilor, motivația și obișnuința de a munci tind să scadă, fapt care întărește percepția negativă a angajatorilor despre romi și conduce la același cerc vicios semnalat și în cazul celorlalte caracteristici descrise anterior.

3.3.5. *Implicare comunitară scăzută*

Romii dețin puține informații despre reprezentarea lor la nivelul instituțiilor locale sau despre liderii romi din comunitate

și nu sunt în stare să evalueze activitatea acestora. De exemplu, numai aproximativ un sfert dintre romii știu de existența în comunitate a unui expert local, mediator școlar și mediator sanitar (conform anchetei ICCV, Soros, 2010).

Lipsa de informații este un indicator al implicării reduse în viața comunitară, care conduce la adâncirea dificultăților de integrare pe piața muncii. Lipsiți de rețele sociale care să îi scoată din grupul de apartenență, lipsiți de informații privind persoanele care i-ar putea ajuta și programele la care ar putea participa, românii sunt izolați social.

La nivel comunitar, nivelul redus de informare și implicare se poate datora lipsei de vizibilitate și/sau de transparență a activității experților pe problemele romilor și a mediatorilor. Anchetele indică faptul că activitatea acestora ajunge la un grup mai degrabă restrâns care beneficiază de serviciile lor (conform anchetei ICCV, Soros, 2010).

3.3.6. Ineficiența programelor care facilitează ocuparea romilor

Conform rapoartelor de activitate ale ANOFM, numărul romilor cuprinși în programele de formare profesională organizate a scăzut constant în ultimii ani: 2.283 (în 2006), 1613 (în 2007), 1.109 (în 2008) și 775 (în 2009).¹

Programele de incluziune pe piața muncii sunt cel mai adesea evaluate negativ atât de către românii beneficiari, cât și de către o parte dintre cei implicați în implementarea lor. Încrederea în oportunitățile reale pe care le oferă astfel de programe de incluziune pe piața muncii este scăzută. Cercetarea ICCV, Soros, 2010 arată că programele de ocupare nu sunt cunoscute, oferta de locuri de muncă și cursuri de calificare este considerată nerealistă,

¹ ANR, Strategia de îmbunătățire a situației romilor 2011-2020, *proiect. Document în lucru.*

necorespunzătoare nivelului de educație al persoanelor rome, nevoilor și abilităților lor, cerințelor reale de pe piața muncii și uneori sunt de formă, fără să ofere șanse concrete de integrare pe piața muncii (ICCV, Soros, 2010).

3.4. Integrarea romilor pe piața muncii prin economia socială

Dezvoltarea unor programe de creare de locuri de muncă de tipul economiei sociale ar putea contribui la îmbunătățirea situației romilor pe piața muncii, reprezentând pentru aceștia o formă de suport, o oportunitate de integrare și realizare profesională.

Din analiza situației prezentate anterior, se poate concluziona că ocuparea romilor este caracterizată prin:

- participare și integrare foarte scăzută pe piața formală a muncii:
 - rate de activitate și ocupare foarte scăzute;
 - șomaj ridicat;
 - ocupare mare în agricultură și în domenii fără calificare;
- participare ridicată la piața informală a muncii, fără mecanisme de securitate socială:
 - pondere mare a muncii la negru;
 - pondere ridicată a muncii cu ziua, în slujbe temporare.

Așadar, majoritatea romilor reprezintă un grup vulnerabil din punct de vedere al ocupării: au nivel scăzut de pregătire și/sau calificare neadecvată pe piața muncii, muncesc preponderent la negru, în slujbe fără calificare, cu beneficii modeste. Femeile rome, în special cele din comunități tradiționale, ocupă o poziție specială: sunt lipsite de educație și calificare, au mulți copii, sunt casnice care nu au lucrat niciodată.

Economia socială se adresează acestor grupuri vulnerabile și poate rezolva problemele identificate.

3.5. Exemple de proiecte de ES pentru romi

La fel ca și în cazul proiectelor destinate femeilor în dificultate, prezentate în capitolul anterior, proiectele de economie socială adresate romilor erau de dimensiuni reduse și aveau un caracter mai degrabă local. Începând cu anul 2008, an în care s-au deschis oportunități de finanțare generoasă prin Fondul Social European, Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane, proiectele de economie socială au cunoscut o dezvoltare fără precedent, acoperind tot mai mulți beneficiari, la nivel județean și regional. Multe din proiecte sunt legate de Agenția Națională pentru Romi, care a avut un rol important în patronarea acestor proiecte, parte din ele fiind incluse și în strategiile de îmbunătățire a situației romilor. Direcțiile de acțiune și intervenție ale acestor proiecte sunt orientate fie spre stimularea **integrării pe piața muncii prin crearea de întreprinderi sociale**, prin **creșterea accesului la programe educaționale**, fie spre **revigorarea meseriilor tradiționale**.

1. Facilitarea accesului pe piața muncii a etnicilor romi

Împreună pe piața muncii

Proiectul este finanțat din Fondul Social European prin Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane, axa prioritară 6 - „Promovarea incluziunii sociale”, domeniul major de intervenție 6.2. - „Îmbunătățirea accesului și participării grupurilor vulnerabile pe piața muncii” și implementat de Agenția Națională pentru Romi și alți parteneri.

Obiectivul general al proiectului este promovarea incluziunii sociale a populației rome, asigurând oportunități sporite pentru participarea pe piața muncii și accesul la locuri de muncă stabile. Printre rezultatele atinse ale proiectului se numără:

- 250 de persoane angajate;
- 655 de persoane care au absolvit cursurile de formare profesională;
- 400 de persoane care participă la programele de formare profesională în prezent;
- 639 de persoane orientate profesional;
- 433 de persoane înscrise în programe educaționale;
- 1392 de persoane informate care vor fi înscrise în programe de orientare profesională.

Sursa: http://www.anr.gov.ro/docs/proiecte_actualizate/1525.pdf.

Participarea grupurilor vulnerabile în economia socială

Proiectul este finanțat din Fon-

dul Social European prin Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013, axa prioritară 6 - „Promovarea incluziunii sociale”, domeniul major de intervenție 6.1 - „Dezvoltarea economiei sociale”, este implementat de Agenția Națională pentru Romi și se va încheia în 2012.

Printre rezultatele așteptate ale proiectului, se numără:

- înființarea a 50 de structuri ale economiei sociale în 30 de comunități locale;
- cursuri de calificare/recalificare pentru un număr de 1.800 de persoane aparținând grupurilor vulnerabile;
- crearea a 500 de locuri de muncă;
- formarea a 120 de manageri, specialiști și formatori în domeniul economiei sociale, care vor oferi asistență și vor susține interesele grupurilor vulnerabile;
- crearea a 50 de parteneriate public-private.

Sursa: http://www.anr.gov.ro/docs/proiecte_pdf/2151.pdf.

Ecluza prahoveană a incluziunii sociale

Este un proiect finalizat, din seria celor de mai mică amploare inițiate în prima fază a dezvoltării economiei sociale, care a fost implementat de Asociația ARF - Asociația Romilor Frăția Câmpina, având ca partener Fundația Ramses și Primăria Câmpina, proiectul fiind finanțat din Programul PHARE 2006, componenta Măsuri de incluziune socială. Proiectul a urmărit creșterea accesului pe piața muncii al persoanelor aflate în situație sau risc de excluziune și marginalizare socială, prin intermediul serviciilor specializate de ocupare și plasare pe piața forței de muncă. Prin acest proiect, s-au oferit servicii de informare și consiliere profesională și de consultanță pentru inițiativa particulară.

În proiect au fost implicate 200 de persoane aflate în risc social sau marginalizare socială, 20 de angajatori, 17 administrații publice locale, având ca rezultate concrete:

- 62 de persoane plasate pe un loc de muncă vacant;
- 62 de persoane calificate profesional în domeniul zidar nivelul 1;
- 42 de persoane au absolvit cel puțin un modul de specializare în management;
- 120 de persoane înscrise în bazele de date ale ALOFM Câmpina;
- 100 de persoane beneficiare participante la serviciile de consiliere și informare profesională;
- 4 IMM-uri create prin proiect.

Sursa: <http://www.fundatiaramses.ro/calificare.php>.

Împreună pentru o societate mai bună

Proiectul, demarat în 2009, are misiunea de a îmbunătăți participarea grupurilor vulnerabile pe piața forței de muncă și de a promova incluziunea socială, prin dezvoltarea structurilor și activităților specifice axate pe conceptul de economie socială.

În cadrul proiectului se vor înființa centre regionale de resurse pentru economie socială, cu scopul de a sprijini proiectele de dezvoltare socială, de a oferi cursuri de formare profesională persoanelor care provin din grupuri dezavantajate și de a facilita parteneriate între diferiți actori.

Vor fi create prin intermediul proiectului cel puțin 600 de noi locuri de muncă în ateliere, minifabrici, miniferme de producție, iar 2000 de persoane vor fi calificate pentru piața forței de muncă.

Grupul-țintă al proiectului este format din: 1000 de persoane de etnie romă; 800 de persoane care trăiesc din venitul minim garantat; 200 de persoane cu dizabilități.

Obiectivele specifice ale proiectului sunt:

- *înființarea centrelor regionale de resurse pentru economie socială;*
- *specializarea experților din cadrul acestor centre;*
- *calificarea persoanelor pentru piața forței de muncă;*
- *încheierea parteneriatelor regionale pentru promovarea economiei sociale;*
- *înființarea grupurilor județene de sprijin pentru economie socială;*
- *elaborarea de proiecte în domeniul economiei sociale.*

Principalele rezultate propuse de proiect sunt:

- 2000 de persoane consiliate și orientate profesional;
- 2000 de persoane calificate pentru piața forței de muncă;
- 600 de persoane angajate în structurile economiei sociale;
- 40 de experți în cadrul centrelor regionale pentru economie socială;
- crearea a 8 centre regionale de resurse pentru economia socială.

Sursa <http://www.economiesociala.org.ro/ro/despre-proiect>.

RURES. Spațiul rural și economia socială în România

Este un proiect dezvoltat de Fundația Soros în parteneriat cu Fundația Pestalozzi și Asociația Forda, care a fost lansat în 2010, având o perioadă de desfășurare de 36 de luni.

Proiectul include comunități rurale din județele Prahova, Călărași, Buzău, Brăila, Alba, Brașov, Botoșani și Suceava. Aceste regiuni au fost identificate ca având un decalaj de dezvoltare față de alte regiuni de dezvoltare ale țării.

Obiectivul principal al proiectului este acela de „a dezvolta organizații și întreprinderi specifice economiei sociale în mediul rural, sprijinind persoanele dezavantajate, alături de factorii de decizie și furnizorii de servicii pentru aceste categorii sociale, să se implice activ în îmbunătățirea condițiilor de viață ale grupurilor dezavantajate și dezvoltarea comunităților din care acestea fac parte.”

Grupul-țintă este alcătuit din populația din mediul rural, mai exact din județele în care se desfășoară proiectul, punându-se accent pe persoanele care au părăsit timpuriu școala, persoane care trăiesc în comunități izolate, persoane care trăiesc din venitul minim garantat, persoane de etnie romă și familii care au mai mult de doi copii.

Vor fi dezvoltate 24 de întreprinderi sociale la nivelul comunităților selecționate; în paralel cu acestea se vor desfășura activități de promovare care să conducă la mobilizarea grupurilor vulnerabile din cadrul comunităților beneficiare.

Printre rezultatele așteptate, se regăsesc:

- realizarea și organizarea unor grupuri de inițiativă la nivelul comunităților selecționate;
- înființarea a 24 de întreprinderi sociale;
- creșteri ale numărului de persoane aparținând unor grupuri vulnerabile care devin active pe piața muncii;

- creșteri ale gradului de informare privind rolul și importanța economiei sociale în dezvoltarea comunităților;
- creșteri ale nivelului de calificare al persoanelor aparținând grupului-țintă al proiectului.

Sursa: <http://www.soros.ro/ro/program.php?program=47>.

Economia socială ca soluție a dezvoltării comunităților roma din România

Proiectul este implementat începând din 2011 de către Fundația Centrul pentru Analiză și Dezvoltare Instituțională „Eleutheria” în parteneriat cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Secretariatul General al Guvernului – Departamentul pentru Relații Interetnice și Asociația Alianța Civică a Romilor din România.

Obiectivul principal al proiectului este întărirea capacității de incluziune a minorității roma pentru o dezvoltare economică durabilă și crearea de locuri de muncă.

Proiectul are trasate trei obiective specifice, și anume:

1. formularea de recomandări și revizuirea bunelor practici pentru politica roma privind economia socială;
2. dezvoltarea de structuri ale economiei sociale; identificarea ideilor de afaceri (modele) pentru grupurile-țintă și înființarea de întreprinderi sociale conform acestui model în beneficiul membrilor comunității roma;
3. promovarea conceptului și elementelor specifice economiei sociale în rândul comunităților roma, ca instrument flexibil și durabil pentru dezvoltarea și crearea de locuri de muncă în beneficiul membrilor acestora.

Activitățile principale ale proiectului sunt:

- formularea de recomandări referitoare la situația socio-economică actuală din comunitățile roma;
- identificarea soluțiilor optime de intervenții sociale în cadrul comunităților roma;
- promovarea economiei sociale în comunitățile de roma.

Sursa: <http://www.cadi.ro/index.php/vizualizare/articol/proiecte/398>.

Centre de consiliere și mediere profesională pentru persoanele de etnie romă

Proiectul este implementat de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, Confederația Națională Sindicală „Cartel Alfa”, Asociația „Serviciu Apel” și Alianța pentru Unitatea Romilor Brăila.

„Proiectul își propune să îmbunătățească accesul pe piața muncii a persoanelor de etnie romă (30% femei), încadrându-se în grupul persoanelor vulnerabile, cu risc de marginalizare.”

Obiectivul general al proiectului este dezvoltarea unei piețe a muncii moderne, flexibile și incluzive, prin promovarea serviciilor specializate și individualizate de informare, consiliere și mediere profesională.

Obiectivele specifice ale proiectului sunt:

- creșterea accesului pe piața muncii pentru 1000 de persoane de etnie roma (30% femei) din București și Brăila, într-o perioadă de 24 de luni;
- creșterea oportunităților de angajare pentru 400 de persoane de etnie roma din București și Brăila.

Sursa: http://www.dri.gov.ro/index.html?page=eveniment_235.

2. Revigorarea meseriilor tradiționale

Romano Cher - Casa Romilor

Este un proiect de integrare socială și economică ce își propune să reducă pe piața muncii meseriașul tradițional rom. În condițiile unei economii din ce în ce mai mecanizate și mai tehnologizate, meseriile ce au la bază lucrul de mână și-au pierdut din popularitate, nu și din semnificație.

Proiectul se adresează în principal persoanelor de etnie romă care mai practică meserii tradiționale și sunt dispuse să-și adapteze utilitatea și calitatea produselor la alte nevoi ale economiei actuale din România.

Romano Cher se adresează, de asemenea, populației majoritare, pentru că piedicile comunicaționale, prejudecățile și stereotipurile culturale sunt bariere severe în calea integrării sociale și economice a romilor. De aceea, expunerea publică, prestațiile meseriașilor romi, comunicarea directă între meseriașii romi și populația majoritară vor aduce o modificare în stereotipurile cu privire la populația romă: „hoți, leneși, needucați, fără profesie”.

În cadrul proiectului se va avea în vedere: realizarea unui studiu socioantropologic, identificarea la nivelul regiunilor (Sud-Est, Sud-Vest, București-Ilfov, Sud, Nord-Vest, Centru, Nord-Est) a comunităților cu un număr mare de meseriași de etnie romă, constituirea a 30 de rețele de consultare Romano Cher, promovarea rezultatelor studiului în cadrul grupurilor de interes, campania de promovare a meseriilor tradiționale ale romilor și reducerea prejudecăților față de îndeletnicirile romilor din

România, realizarea atelierului itinerant Romano Cher, activități de instruire pentru certificarea a 240 de persoane, asistarea prin consiliere și consultanță a rețelelor de consultare, consiliere juridică și sprijin pentru înființarea Uniunii Meseriașilor Romi – UMR, organizație „umbrelă”, instruirea meseriașilor romi prin organizarea a 50 de sesiuni de instruire, identificarea și instruirea celor 12 meseriași romi care vor activa în cadrul atelierului Romano Cher, activități de management, control și execuție bugetară, evaluare internă și externă.

Prin acest proiect va fi creată o rețea socială la nivel național, alcătuită din meseriași tradiționali, ce va avea ca scop cooperarea, schimbul de informații și plasarea produselor.

Pe lângă aceasta, se vor crea 30 de rețele de consultare și consiliere în scopul identificării soluțiilor la problemele locale legate de profesarea meseriilor tradiționale, prin promovarea principiilor de ajutor reciproc ca o formă de sustenabilitate socială și economică.

Unele dintre aceste rețele vor deveni uniuni profesionale de genul breslelor și vor dezvolta structuri-umbrelă ce vor prelua gestiunea problemelor comunității, în vederea unei reprezentativități sporite atât la nivel local, cât și la nivel național, pentru apărarea intereselor legitime ale comunității și promovarea valorilor, a bunelor practici și a solidarității între membrii comunităților, prin oferirea de consiliere juridică. În plus, proiectul își propune ca la final să obțină 500 de locuri de muncă în structurile economiei sociale.

Atelierul Romano ButiQ, realizat în urma acestui proiect, va constitui nucleul pentru dezvoltarea și profesionalizarea comunităților cu meseriași din zonă. Atelierul va servi ca spațiu de expunere a meseriilor, a meseriașilor, dar și a produselor muncii lor.

Tot în cadrul atelierului Romano ButiQ, va avea loc formarea și consilierea vocațională a meseriașilor romi, fiind, de asemenea,

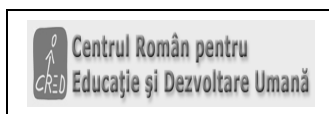
locul unde aceștia vor fi deprinși și certificați în domenii precum marketing, management, relații publice, formare de formatori, administrarea afacerilor și tehnologia informației și comunicării.

Sursa: <http://www.kcmc.ro/kcmc/?main=proiecte&pg=RCCR>.

3. Incluziune prin educație

Creșterea accesului pe piața muncii

Centrul Român pentru Educație și Dezvoltare Umană (CRED) a derulat în 2008, prin Programul PHARE 2006, cu sprijinul Ministerului Muncii, Familiei și Egalității de Șanse și al Organismului Intermediar Regional pentru Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane, trei proiecte în penitenciarele din țară:

1. „Sprijin pentru integrarea profesională a romilor care părăsesc penitenciarele din județele Brăila și Galați”;
2. „Un pas spre libertate prin inserția pe piața muncii”;
3. „Inserția pe piața muncii - o nouă șansă.”

Instituțiile care au luat parte la acest proiect au fost: Penitenciarul pentru Minori și Tineri Tichilești, Penitenciarul Brăila, Penitenciarul Galați, Centrul de Reeducare Găești, Penitenciarul Ploiești, Penitenciarul pentru Femei Târgșor, Penitenciarul Bacău, Centrul de Reeducare Târgu Ocna și secția penitenciară din cadrul Școlii Naționale de Pregătire a Agenților de Penitenciare Târgu Ocna.

Proiectele au vizat creșterea șanselor de reinsertie socială și în special de inserție pe piața muncii a persoanelor de etnie romă care părăsesc aceste penitenciare și centre de reeducare, axându-se pe promovarea incluziunii sociale, combaterea discriminării și a excluziunii sociale prin măsuri care să susțină și să completeze

strategiile naționale și politicile de ocupare în regiunile în care s-au derulat.

Obiectivele generale ale acestor proiecte au fost:

1. creșterea abilităților psihosociale de găsire a unui loc de muncă pentru persoanele de etnie romă care părăsesc instituțiile menționate;
2. creșterea accesului la informații și servicii de consiliere oferite persoanelor de etnie romă cu privire la piața muncii și oferta de formare profesională;
3. creșterea implicării societății civile în procesul de combatere a discriminării pe piața muncii pentru persoanele de etnie romă care părăsesc penitenciarele din regiunile menționate.

Activitățile principale ale proiectelor au fost:

- crearea de centre de informare și consiliere care vizează accesul pe piața muncii al beneficiarilor;
- crearea unui centru de dobândire a competențelor necesare pentru utilizarea eficientă a tehnologiilor informațiilor și comunicării în obținerea unui loc de muncă;
- testarea și evaluarea abilităților profesionale ale persoanelor roma prin intermediul unor baterii de teste;
- consilierea și orientarea profesională în vederea reintegrării pe piața muncii (activitate individuală);
- formarea abilităților necesare obținerii unui loc de muncă (activitate de grup);
- realizarea unui ghid de formare a abilităților necesare obținerii unui loc de muncă pentru persoanele de etnie romă;
- informare cu privire la piața muncii, locuri de muncă disponibile și condiții de ocupare, mijloace de reducere a discriminării;

- sensibilizarea comunității cu privire la problematica persoanelor de etnie romă în găsirea unui loc de muncă, prin intermediul unei campanii de conștientizare (difuzarea de materiale, invitarea posibililor angajatori);
- realizarea de mese rotunde cu reprezentanții societății civile și ai instituțiilor.

Sursa: <http://www.cred.org.ro/m2-14-14-ro-Proiecte-în-penitenciare>.

Fem. RRom

Un alt exemplu de proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013 îl reprezintă cel implementat de Direcția Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați din cadrul Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale - „Fem. RRom. - Îmbunătățirea accesului femeilor de etnie romă pe piața muncii și sprijinirea economiei sociale: promovarea și dezvoltarea unor servicii integrate prin crearea unor cooperative pentru femei, asigurarea accesului la educație formală și dezvoltarea unor servicii de ocupare specializate și personalizate”. Proiectul are o durată de trei ani și se va încheia în 2012.

Proiectul presupune înființarea a trei ateliere de ocupare pentru femeile rome, sprijinirea înființării și dezvoltării a cinci cooperative de producție, dezvoltarea unei rețele naționale pentru cooperativele de romi, oferirea de servicii de informare, orientare profesională, consiliere și dezvoltarea unei rețele de sprijin antreprenorial la nivel internațional.

De-a lungul implementării proiectului, inițiatorii proiectului estimează că:

- în cadrul atelierelor de ocupare se vor acorda servicii pentru cel puțin 1.000 de persoane și vor fi asistate la locul de muncă cel puțin 200 de persoane;

- furnizarea de cursuri autorizate va avea ca beneficiari direcți un număr de cel puțin 550 de persoane (femei de etnie romă);
- înființarea cooperativelor va conduce la crearea de noi locuri de muncă pentru un număr minim de 50 de femei angajate în cadrul cooperativelor.

Sursa: <http://www.femrrom.ro/>.

Muncesc pentru o viață mai bună

Este un proiect finalizat, de dimensiuni mai reduse și cu caracter local, care a fost implementat de Asociația ARF Câmpina în parteneriat cu Fundația Ramses, proiectul fiind finanțat din Programul PHARE 2002, „Sprijin pentru Strategia Guvernului de îmbunătățire a situației romilor din România”.

Proiectul a urmărit facilitarea participării active a romilor la viața social-economică, prin înlesnirea accesului lor la servicii de ocupare specializate. În urma proiectului s-a înființat o structură a economiei sociale generatoare de venit, o întreprindere de producere a cărămizilor din argilă și BCA. La activitățile proiectului au participat 100 de persoane roma, iar rezultatele concrete au fost:

- 46 de persoane calificate în domeniul construcțiilor;
- 20 de persoane angajate la întreprinderea economică creată;
- 25 de persoane plasate pe piața forței de muncă în urma serviciilor de ocupare.

Sursa: <http://www.fundatiaramses.ro/calificare.php>.

Centrul mobil pentru incluziune socială

Este în curs de desfășurare (începând cu 2011) și se realizează de către Alianța pentru Unitatea Romilor – Filiala Brăila, în parteneriat cu Instituția Prefectului - Județul Brăila, Instituția

Prefectului - Județul Vaslui, Instituția Prefectului - Județul Ialomița, Asociația Internațional Rromani Star Vaslui, Asociația Dreptate și Frăție Ialomița. Regiunile în care se desfășoară proiectul sunt: Sud-Est, Nord-Est și Sud Muntenia.

Obiectivul general al proiectului vizează facilitarea accesului la integrarea și reintegrarea persoanelor vulnerabile pe piața muncii, în scopul evitării excluziunii sociale, marginalizării, discriminării și riscului de sărăcie.¹

Grupul-țintă al proiectului este format din 12.000 de persoane de etnie romă din județele Brăila, Vaslui și Ialomița.

Principalele activități ale proiectului sunt:

- înființarea Centrului Mobil de Incluziune Socială cu două puncte de lucru în județele Ialomița și Vaslui;
- calificarea și angajarea a 9 agenți de ocupare;
- formarea și angajarea a 5 evaluatori de competențe profesionale;
- informarea unui număr de 12.000 de persoane de etnie romă;
- formarea și inițierea profesională a unui număr de 600 de persoane de etnie romă;
- plasarea în sfera ocupațională a unui număr de 180 de persoane;
- evaluarea unui număr de 900 de persoane de etnie romă din punct de vedere al competențelor;

¹ http://www.arcasu.ro/E.O._COMUNICAT_DE_PRES%C4%82_id_131825_0879.html.

- elaborarea unui studiu comparativ de piață cu privire la nivelul de educație, gradul de ocupare a membrilor comunității rome, în relație cu cerința angajatorilor;
- constituirea a trei baze de date cu informații despre comunitățile de romi;
- consilierea a 1.000 de persoane;
- încheierea a trei pacturi de ocupare și educație tip rețea.

GLOSAR DE TERMENI

- **Categorie defavorizată** - categorie de persoane care se află pe o poziție de inegalitate față de majoritatea populației din cauza diferențelor identitate față de majoritate și/sau care se confruntă cu un comportament de respingere și marginalizare din partea acesteia.
- **Economie socială** - activitate economică orientată mai degrabă în beneficiul membrilor sau colectivității decât în scopul de a genera profit, care joacă un rol important în rezolvarea problemelor economice și sociale, oferind servicii a căror cerere nu este acoperită adecvat de sectorul privat sau public. În statele membre UE se regăsește și sub denumiri precum „**conomie solidară**”, „**sectorul nonprofit**” sau „**al treilea sector**”.
- **Femei vulnerabile (pe piața muncii)** - femeile aflate în situație sau în risc de marginalizare. În documentele legislative, în funcție de problemele sociale cu care se confruntă, sunt menționate mai ales femeile victime ale violenței domestice, supuse abuzului, exploatării și traficului și femeile “dezavantajate” pe piața muncii. În funcție de profilul sociodemografic, sunt menționate mai ales femeile române, în special cele din comunități tradiționale, femeile vârstnice, femeile cu nivel scăzut de pregătire și/sau calificare neadecvată pe piața muncii, femeile din mediul rural, a căror

ocupație formală este cel mai adesea cea de lucrător familial neremunerat, femeile cu mulți copii, fără experiență pe piața muncii sau cu o perioadă îndelungată de pauză, care face extrem de dificilă reintegrarea.

- **Grupuri de risc** - categorii de persoane aflate într-o situație de dificultate din cauza unor factori externi cărora au eșuat să le facă față. Riscul descrie o stare mai degrabă tranzitorie, orice individ se poate afla într-un anumit context în rândul grupurilor de risc. Factorii de risc la care sunt supuși indivizii au surse și niveluri de generalitate variate, pot ține de mediul natural, social, economic sau politic, de tipul de comunitate sau de familie și vecinătate. Iată câteva exemple în acest sens:
 - riscuri naturale: inundații, alunecări de teren, cutremure, uragane etc.;
 - riscuri legate de starea de sănătate: boală, accident, dizabilitate, epidemii etc.;
 - riscuri ale ciclului vieții: naștere, maternitate, îmbătrânire, destrămarea familiei, moarte etc.;
 - riscuri sociale: violență domestică, criminalitate, terorism, revolte sociale, războaie civile etc.;
 - riscuri economice: șomaj, faliment, disponibilizări, crize financiare etc.;
 - riscuri politice: discriminare, revolte, lovitură de stat etc.;
 - riscuri legate de mediu: poluare, despăduriri, dezastre nucleare, degradarea pământului etc.

În sens restrâns, grupurile de risc pot fi sinonime cu categoriile defavorizate sau grupurile vulnerabile și se referă la persoanele care se confruntă cu un cumul de privațiuni pe diferite domenii, care au condiții de viață mai dificile decât majoritatea populației, concretizate într-o poziție defavorizată social.

- **Grupuri vulnerabile** - grupurile vulnerabile sunt delimitate prin comparație cu majoritatea populației ca având condiții de viață mai dificile: 1) în accepțiune restrânsă: **categorii defavorizate**, “fără apărare”, lipsite de mijloace (de a exploata oportunități și de a înfrunta dificultăți), ca, de exemplu: persoane cu dizabilități, copiii abandonați, persoanele infectate cu HIV, vârstnicii, minoritățile etnice, imigranții, familiile monoparentale, familiile numeroase etc.; 2) în accepțiune mai largă: **grupuri de risc** - categorii expuse la riscuri care pot conduce la un nivel de bunăstare plasat sub pragul a ceea ce consideră societatea a fi acceptabil/dezirabil, ca, de exemplu: femei aflate în perioada maternității, tinerii absolvenți debutanți pe piața muncii, persoanele care migrează pentru muncă etc.
- **Incluziune socială** - accesul indivizilor la oportunitățile și resursele necesare pentru a participa pe deplin la piața muncii, la viața economică, socială și culturală și pentru a se bucura de un standard de viață considerat normal/dezirabil în societatea în care trăiesc.
- **Indicatori ai delimitării grupurilor vulnerabile** - neexistând o definiție oficială a grupurilor vulnerabile, nici la nivelul Uniunii Europene, nici la nivelul documentelor legislative din România, grupurile vulnerabile au fost descrise cel mai adesea cu ajutorul unor indicatori. În delimitarea și descrierea lor au fost folosiți o varietate largă de indicatori, de la cei ai veniturilor/nivelului de trai/sărăciei, accesului pe piața muncii, educației, locuirii, stării de sănătate, tipului de gospodărie sau comunitate, participării sociale până la indicatori care delimitează probleme sociale, precum instituționalizare, exploatare, trafic, violență domestică sau consum de droguri.

- La nivelul Uniunii Europene, grupurile vulnerabile sunt surprinse prin indicatori ai incluziunii sociale, precum:
 - rata sărăciei relative;
 - rata deprivării materiale;
 - profunzimea sărăciei;
 - rata șomajului pe termen lung;
 - ponderea persoanelor care trăiesc în gospodării în care niciun membru nu este angajat;
 - abandonul școlar timpuriu;
 - ponderea populației cu nivel de educație scăzut;
 - rata deprivării privind locuirea;
 - ponderea populației care trăiește în gospodării aglomerate;
 - speranța de viață la naștere sau speranța de viață la 65 de ani.
- Strategia europeană 2020 folosește indicatori care circumscriu grupurile vulnerabile precum:
 - rata ocupării în grupa de vârstă 20-64 de ani (în funcție de sex);
 - abandonul timpuriu din sistemul de educație și formare;
 - ponderea populației cu educație superioară în grupa de vârstă 30-34 de ani (în funcție de sex);
 - ponderea populației care trăiește în gospodării cu participare scăzută pe piața muncii;
 - ponderea populației sărace;
 - ponderea populației deprivată material sever.
- **Organizații ale economiei sociale** - sunt numite și **întreprinderi sociale** și însumează organizațiile nonprofit, cooperativele și alte forme private de întreprinderi asociative. Acestea

activează în anumite domenii, cum ar fi protecția socială, servicii sociale, sănătate, asigurări, în domeniul bancar, al producției agricole, în educație și formare, cultură etc. În România sunt înregistrate următoarele forme de organizare specifice economiei sociale: CAR-uri, societăți cooperative (societăți cooperative de consum, societăți cooperative meșteșugărești, societăți cooperative agricole și societăți cooperative de locuire și valorificare), bănci cooperatiste de credit și unități protejate autorizate.

- **Persoane marginalizate** - persoane cu acces limitat la resursele economice, politice, educaționale, culturale ale colectivității, care se confruntă cu privațiuni ale condițiilor sociale normale de viață, care au un status social inferior, o poziție de izolare socială.
- **Proiecte de economie socială** - începute ca proiecte de dimensiuni reduse și cu un caracter mai degrabă local, odată cu anul 2008, an în care s-au deschis oportunități de finanțare generoasă prin Fondul Social European, proiectele de economie socială au cunoscut o dezvoltare fără precedent, acoperind tot mai mulți beneficiari, la nivel județean și regional. În cadrul proiectelor de economie socială destinate grupurilor vulnerabile femei și populație romă, există structuri ale administrației centrale precum Direcția Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați din cadrul Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale (fosta Agenție Națională pentru Egalitatea de Șanse) sau Agenția Națională pentru Romi, care au avut un rol important în patronarea acestor proiecte, parte din ele fiind incluse și în strategiile naționale pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați și în strategiile de îmbunătățire a situației romilor.

- **Romii ca grup vulnerabil (pe piața muncii)** - în documentele oficiale, romii reprezintă categoria care apare cel mai frecvent în situație de vulnerabilitate, în relație cu toate problemele abordate de politicile publice, de la sărăcie și excluziune socială până la violența domestică, abuz, exploatare și trafic. Majoritatea romilor reprezintă un grup vulnerabil din punct de vedere al ocupării: au nivel scăzut de pregătire și/sau calificare neadecvată pe piața muncii, rate de activitate și ocupare foarte scăzute, șomaj ridicat, ocupare mare în agricultură și în domenii fără calificare, o pondere ridicată a muncii cu ziua, în slujbe temporare și a muncii la negru, cu beneficii modeste. Femeile rome, în special cele din comunități tradiționale, ocupă o poziție specială: sunt lipsite de educație și calificare, au mulți copii, sunt casnice care nu au lucrat niciodată.

BIBLIOGRAFIE

- Hărăguș, P.T. (2005), „Folosirea timpului și sarcinile domestice în Europa”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Sociologia*, 2.
- Hoogeveen, Johannes; Tesliuc, Emil; Vakis, Renos; Dercon, Stefan, *A Guide to the Analysis of Risk, Vulnerability and Vulnerable Groups*, World Bank, <http://siteresources.worldbank.org/INTSRM/Publications/20316319/RVA.pdf>.
- Pescaru-Urse, Daniela; Popescu, Raluca (coord.) (2009), *Politici familiale și de gen*, Buzău, Alpha MDN.
- Popescu, Raluca (2002), „Situția familiei și a copilului în societatea românească”, în Mărginean, Ioan și Balașa, Ana (coord.), *Calitatea vieții în România*, București.
- Popescu, Raluca (2007), „Valori ale familiei în Europa”, în Voicu, Bogdan; Voicu, Mălina (coord.), *Valori ale românilor 1993-2006*, Iași, Institutul European.
- Voicu, Mălina (2004), „Women Work and Family Life: Value Patterns and Policy Making”, în Arts, W.; Halman, L. (eds.), *European Values at the Turn of the Millennium*, Leiden, Brill.
- Voicu, Mălina; Raluca, Popescu (2009), *Viața de familie și poziția femeii în comunitățile de romi*, Fundația Soros.
- Voicu, Mălina; Voicu, Bogdan (2002), „Gender values dynamics: Toward a common European pattern?” *Romanian Journal of Sociology*, 1-2.

- Zamfir, E.; Zamfir, C. (2000), *Situația femeii în România*, București, Editura Expert.
- *** Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (2009), *EU-MIDIS, Sondajul Uniunii Europene privind minoritățile și discriminarea. Date în obiectiv. Primul raport. Romii*, http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/EU-MIDIS_ROMA_RO.pdf.
- *** European Commission, Employment, Social Affairs and Inclusion (2010), *Ce poate face politica socială pentru dvs. - Factsheets/Incluziunea și egalitatea*, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4983&langId=ro>.
- *** Guvernul României (2001), *Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor 2001-2010*.
- *** Guvernul României (2005), *Memorandumul comun în domeniul incluziunii sociale*.
- *** Guvernul României (2008), *Raportul strategic privind protecția socială și incluziunea socială 2008-2010*.
- *** Guvernul României, Agenția Națională pentru Romi (2010), *Economia socială și gupurile vulnerabile*.
- *** Guvernul României, Agenția Națională pentru Romi (2011), *Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității romilor pentru perioada 2011-2020*, Proiect.
- *** Guvernul României, Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse, Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013, FSE, 2007, <http://www.fonduri-ue.ro/upload/120342172163.pdf>.
- *** Guvernul României, *Planul național de dezvoltare 2007-2013*, decembrie 2005, http://www.inforegio.ro/user/File/PND_2007_2013.pdf.

- *** ICCV, Fundația Soros (2010), *Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România.*
- *** ICCV, Fundația Soros (2010), *Legal și egal pe piața muncii. Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România, București, Editura Expert.*
- *** Legea nr. 116/2002 privind prevenirea și combaterea marginalizării sociale, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=34875.
- *** Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului (2010), *Raportul privind starea învățământului în anul 2010*, <http://www.edu.ro/index.php?module=uploads&func=download&fileId=12866>.
- *** Ministerul Muncii (2010), *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată*, http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Raport-Studii/301210Raport%20de%20cercetare_ES.pdf.
- *** OUG nr. 137/ 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=25684&pag=2.
- *** OUG nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, modificată prin Legea nr. 48/2002 și prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 77/2003 și aprobată prin Legea nr. 27/2004, publicată în *Monitorul oficial al României*, partea I, nr. 216 din 11 martie 2004, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=25684.
- *** *Raportul Decadewatch în România, Evaluarea intermediară a Deceniului de Incluziune a Romilor*, 2010, <http://www.romadecade.org/files/downloads/Decade%20Watch%202010/Decade%20Watch%20Romania%20Report%202010%20RO.pdf>.

- *** *Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2006-2009*, <http://antidiscriminare.ro/pdf/StratNatEgalSanse.pdf>.
- *** *Strategia națională pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012*, <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/HOTARARI-DE-GUVERN/HG237-2010.pdf>.
- *** UNFPA (2007), *Studiul Generații și gen, valul I*, disponibil online la adresa: ftp://ftp.unfpa.ro/unfpa/Raport_GGS.pdf.